

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Petra Martináková

Ivan Olbracht jako ideologický spisovatel

Olomouc 2016

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 3. dubna 2016

.....

Petra Martináková

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, ochotu a trpělivost při poskytování cenných rad.

V Olomouci dne 3. dubna 2016

Obsah

Úvod	5
1. Vztah Ivana Olbrachta ke komunismu	7
1.1. Mládí a studentská léta	7
1.2. Ivan Olbracht novinářem	8
1.3. Velká říjnová socialistická revoluce	9
1.4. Olbrachtova cesta do sovětského Ruska	10
1.5. Ivan Olbracht členem KSČ	12
2. Levicovost v díle Ivana Olbrachta	16
2.1. Olbrachtova tvorba do roku 1918	16
2.2. Válečné a meziválečné období	21
2.2.1. Obrazy ze soudobého Ruska.....	21
2.2.2. Sedm veselých povídek z Rakouska a republiky.....	24
2.2.3. Zamřížované zrcadlo	25
2.2.4. Hory a staletí.....	26
3. Anna proletářka	29
3.1. Dvě verze Anny proletářky	31
Závěr.....	40
Použitá literatura a prameny	42
ANOTACE	45

Úvod

V bakalářské práci se pokoušíme interpretovat tvorbu Ivana Olbrachta v intencích jeho levicového smýšlení a vztahu ke komunismu.

Ivana Olbrachta jsme si pro svoji práci vybrali, protože patří k významným spisovatelům 1. pol. 20. století a byl jedním z průkopníků socialistického realismu v české próze. Velmi nás zaujalo, jakým způsobem se projevovalo jeho přesvědčení, jež se formovalo během celého jeho života ve všech Olbrachtových dílech. Jde o autora, který celý svůj život zasvětil boji za práva pracujících, a to nejen ve své tvorbě, ale i činností politickou. V dílech kritizuje kapitalismus a měšťanskou morálku, oslavuje sovětské Rusko a Vladimíra Iljiče Lenina, popisuje život dělnické třídy a jejich těžký život v tehdejší společnosti.

Cílem bakalářské práce je podat zásadní fakta z Olbrachtova života, která měla vliv na formování jeho levicového přesvědčení. Dále následuje analýza vybraných děl, kde se jeho levicovost projevuje nejvíce. Hlavním cílem je analýza a konfrontace časopiseckého a knižního vydání románu *Anna proletárka* s ohledem na ideologickou stránku.

Bakalářská práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole se budeme zabývat životem Ivana Olbrachta, který měl zásadní vliv na jeho uměleckou tvorbu. Jednotlivé podkapitoly nám blíže přiblíží etapy jeho života, z nichž každá byla pro Olbrachta velice důležitá. Nejprve se podíváme na jeho mládí a studentská léta, kdy byl Olbracht ovlivněn jak rodinou, tak i prostředím, ve kterém vyrůstal. Následně si přiblížíme důležitost Velké říjnové revoluce, která byla pro Olbrachta inspirací a zmiňuje se o ní v mnohých svých článcích. Dále se seznámíme s Olbrachtovou cestou do Ruska, se vstupem do KSČ a jeho následným vystoupením, které se nijak neprojeвило v jeho následující tvorbě a smýšlení.

V další kapitole se podíváme na vybraná díla, jak se v nich projevuje jeho celoživotní přesvědčení. V první podkapitole si přiblížíme tvorbu do roku 1918 zahrnující básně, první povídky, reportáže a povídkový cyklus *O zlých samotářích*. V následující podkapitole se zaměříme na tvorbu z doby válečné a meziválečné, do které patří *Obrazy ze soudobého Ruska*, *Sedm veselých povídek z Rakouska a republiky*, *Zamřížované zrcadlo* a *Hory a staletí*.

Bakalářskou práci zakončíme kapitolou, jež se zaměří na Olbrachtův výchovný román *Anna proletárka*. Dílo jsme si vybrali, protože je zajímavé pozorovat

přepřerování Olbrachtova románu a způsob změny žánru. Prvně si na jednotlivých postavách ukážeme Olbrachtovo levicové smýšlení, jež se v románu *Anna proletárka* projevovalo ze všech jeho děl nejvíce. Přiblížíme si, jakým způsobem se změny projevovaly, a vysvětlíme si, proč byl román tak důležitý po roce 1948. Na dobových kritikách si poté ukážeme, co bylo Olbrachtovi vyčítáno a naopak v čem se projevil potenciál tohoto románu.

Ke komparaci časopiseckého a knižního vydání *Anny proletárky* jsme museli použít celého původního zpracování románu. Román vycházel skoro v každém díle časopisu *Reflektor* a to po dobu dvou let. Roku 1925 vyšel na pokračování celkem čtyřadvacetkrát a v následujícím roce byl otištěn šestnáctkrát. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli v seznamu použité literatury nevypisovat každé číslo časopisu *Reflektor* zvlášť, ale pouze citujeme celý ročník. Jednotlivá čísla časopisu jsou součástí citace v textu bakalářské práce.

1. Vztah Ivana Olbrachta ke komunismu

Ivan Olbracht patří mezi nejvýznamnější představitele socialistické literatury. Jeho levicové smýšlení bylo ovlivněno rodným krajem, rodinným prostředím a mnohými událostmi celého jeho života: „*Ivan Olbracht je bezesporu jednou z největších osobností české literatury dvacátého století. Patří k předním spisovatelům tvořících metodou socialistického realismu. S pojmy socialismus, sociální spravedlnost je spojena nejen jeho literární tvorba, ale celý jeho život*“ (Tureček, 1983, str. 9).

1.1. Mládí a studentská léta

Ivan Olbracht se narodil roku 1882 ve městě Semily v Podkrkonoší. Rodný kraj hrál důležitou roli v jeho názorovém i literárním vývoji. Germanizace kraje, expanze německých továrníků, růst kapitálu aj. spisovatele ovlivnily: „*Byl to kraj, který svou vodní energii přivábil podnikavost německých továrníků, kteří sem se svými továrnami a kapitálem přinášeli zbídačení a stále rostoucí vykořisťování lidu*“ (Buriánek, 1953, str. 7).

I díky svému otci¹, který pracoval jako advokát a hájil dělnictvo před soudy, měl možnost blíže nahlédnout na problémy sociální, národnostní i třídní. Jeho činnost v Olbrachtovi probouzela zájem o problémy spravedlnosti. Na začátku devadesátých let 20. století byl Antal Stašek zemským poslancem. Zabýval se hlavně problémy sociálními a menšinovými, které podněcovaly Olbrachtův zájem i o dění politické. Olbrachta ovlivnilo i to, že se Antal Stašek odvrátil postupně jak od Staročechů, tak později i od radikálnějších Mladočechů. Adamová ve své knížce popisuje, jak důležitým vzorem byl Antal Stašek pro svého syna: „*Stejně i Ivan Olbracht spojoval od mládí svůj život s bojem lidu a dělnické třídy a za nový společenský řád. (...) Veden otcovým příkladem proměnil jeho sympatie k socialistickému hnutí za přímou účast v něm*“ (Adamová, 1977, str. 9).

Ivan Olbracht studoval na gymnáziu ve Dvoře Králové. Během studií bydlel u J. J. Langeru, který ho seznámil s marxistickou literaturou, a hlavně díky němu Olbracht poznává novinářské řemeslo a prostředí: „*Díky Langerovi se budoucí novinář a politický pracovník seznamuje se základy socialistického učení a stýká se s třídně uvědomělými dělníky z Mauthnerovy textilky, kteří mu půjčovali socialistickou literaturu*“ (Hnízdo, 1977, str. 14). Zásadní vliv na něj mělo setkání s průkopníkem

---

¹ Antal Stašek, vlastním jménem Antonín Zeman (1843-1931), český spisovatel a právník

sociálně demokratického hnutí Josefem Rezlerem, díky kterému Olbracht poznává marxistickou literaturu. Dostává se mu i možnost seznámit se s *Komunistickým manifestem*, který následně i přeložil.

Později studuje historii a zeměpis na univerzitě v Praze. Právě zde se jeho vztah k sociálně demokratickému hnutí ještě více utužil. Na podzim roku 1905 se zúčastnil revolučních bojů za všeobecné hlasovací právo. Tyto boje sblížily průmyslový proletariát s vysokoškolským studentstvem. 19. listopadu 1905 vystupuje jako řečník na semilském shromáždění lidu. V proslovu vyjadřuje odpor k zásahu policie proti demonstrantům a vyjadřuje vzájemnost studentů s dělníky ve snahách o všeobecné hlasovací právo: „*Přicházím jako zástupce semilských vysokoškoláků, abych vás ujistil solidaritou všeho studentstva s požadavky dělníků, zvláště s požadavkem dosažení všeobecného hlasovacího práva. Tuto solidaritu jsme prokázali právě nyní při krvavých demonstracích v Praze*“ (Hnízdo, 1977. str. 16). Za tento projev bylo proti němu zahájeno policejní vyšetřování. Od téhož roku je také členem sociálně demokratické strany.

1.2. Ivan Olbracht novinářem

Na začátku ledna roku 1909 začíná Ivan Olbracht pracovat jako šéfredaktor *Dělnických listů* ve Vídni. Do Vídně se dostává na doporučení ústředního tajemníka sociálně demokratické strany Antonína Macka. V předmluvě k *Prvním prózám* A. M. Píša napsal: „*Kritické poznání společenského zla bylo Ivanu Olbrachtovi od začátku souznačné s vnitřní potřebou aktivní účasti v boji proti němu - to ho přivedlo na novinářskou dráhu, kterou sedmadvacetiletý zahájil ve vídeňských Dělnických listech*“ (Píša, 1954, str. 10). V *Dělnických listech* pracuje až do roku 1916, kdy byl přeložen do redakce *Práva lidu*. Ve Vídni se Olbracht setkává s levicově orientovanou Helenou Malířovou, která se stala jeho první ženou. Její komunistické přesvědčení můžeme pozorovat i v dopise, jenž mu poslala za jeho pobytu v Rusku: „*Nikoliv já, soudružka Malířová, dostala jsem psaní od soudruha Olbrachta, svého muže. Ne. Kdo je to dnes: já, ty, muž a žena? Nejsem já, nejsi ty, jsme dva vojáci v řadě, dva pracovníci*“ (Plachta, 2003, str. 52). Helena Malířová vidí sama sebe jako součást něčeho většího. Chápe proletariát jako svou rodinu, ve které jsou si všichni rovni.

Toto sedmileté období nebylo pouze obdobím literárním a publicistickým, ale i obdobím intenzivní politické činnosti v otázce české dělnické menšiny. Ve Vídni se často stýkal s dělníky a prostými lidmi: „*Nevyhledával ani tak Vídeňský les s občanským*

publikem, nýbrž spíše neznámé končiny obývané proletáři a sedláky“ (Adamová, 1977, str. 19). Ve Vídni Olbrachta zajímaly obzvláště náměty dělnictva a staví se proti kapitalistickému sobectví a pokrytectví: „V této Vídni nabývá ostrosti vlastenecké a revoluční smýšlení mladého Ivana Olbrachta, jenž lásku k lidu, k dělnické třídě a k české zemi převzal již od svého otce“ (Rybák, 1954, str. 79).

Od roku 1916 pracuje Olbracht v *Právu lidu*, následně je od roku 1921 zaměstnán v *Rudém právu*.

1.3. Velká říjnová socialistická revoluce

„Dalekosáhlé politické události, jakými byly Velká říjnová sociální revoluce, porážka ústředních mocností, rozpad Rakouska-Uherska a vytvoření Československé republiky, které změnilly tvářnost tehdejšího světa a ovlivnily další společenský vývoj v Evropě, podstatně podmínily další občanský i umělecký vývoj Ivana Olbrachta“ (Hnízdo, 1977, str. 55).

Olbracht odmítá politiku sociálně demokratické strany, která se podle tehdejší levice nacionalizuje a stává se z ní oportunistická konzervativní strana. Proto se přidává k levicovému (marxistickému) křídlu. Již za doby svého novinářského působení v *Právu lidu* se Olbracht sblížil s levicově orientovaným Josefem Horou, Antonínem Mackem a S. K. Neumannem. S nimi později vydává přílohu *Sobota*, kde se otiskovala komunistická literatura.

Důležitou událostí pro Olbrachta a další levicově orientované autory byla Velká říjnová socialistická revoluce. Olbrachtovo přesvědčení se na začátcích opíralo pouze o studium marxistické literatury. Po Říjnové revoluci začíná důkladněji studovat práce a projevy Lenina a dalších marxistů (např. Lunačarského). Také překládá stati a úvahy ruských revolucionářů. Podle Olbrachta Velká říjnová revoluce umožnila vznik československého státu. Ivan Olbracht napsal článek v *Právu lidu*: „Jsme již nyní dlužníky Ruské revoluci, neboť nebýt jí, sídlil by na Hradčanech nějaký ruský velkokníže či anglický princ a dobytí republiky stálo by v budoucnu nové potoky krve, která nám byla ušetřena, poněvadž ji za nás vylilo Rusko. Co to byla Ruská revoluce a co znamenala pro celý svět, pochopí právě až vnuk našeho maloměšťáka“ (Hnízdo, 1977, str. 56).

Olbracht si je vědom toho, že se musí využít revoluční situace, která zrovna v této době panuje v sousedních zemích a myslí, že podle vzoru Velké říjnové revoluce se musí odehrát boj o socialistický charakter společnosti mezi lidmi vedenými

proletariátem a buržoazií. Rozbití buržoazie vidí jako hlavní předpoklad pro další vývoj státu k socialismu. Pokládá za možné, že převrat může nastat i bez prolití jediné kapky krve. Olbracht ve svém článku napsal: „*Náš průměrný maloměšťák nevidí z ruské revoluce než zátopy krve, lesy šibenic, přemíru zbytečného vraždění a hrůz, loupení a ničení. Vidí právě jen to drastické, negativní, nechápe velikost celku a nechce viděti, co jest na ruské revoluci tvůrčího a kladného*“ (Olbracht, 1919, str. 8).

I v článku *Zač vděčím proletářské revoluci* můžeme nalézt, jak moc důležitá byla pro Olbrachta Velká říjnová revoluce: „*Netvrdím, že mi teprve ruská revoluce z roku 1917 otevřela oči, byl jsem ilegálním členem III. internacionály již od roku 1919 a redaktorem Práva lidu, ale otevřela mi je dokonale a navždy. A dokořán. (...) Zač vděčím ruské revoluci se ptáte? Za celý svůj příští život. Počítaje v to literaturu, kterou jsem později napsal*“ (Olbracht, 1949, str. 1058).

O Říjnové revoluci se Olbracht zmiňoval i v článku *Československému proletariátu*, který vyšel v časopise *Sociální demokrat*: „*Co se stalo v Rusku je dobré. Rusko není chaos, nýbrž stát. Stát spořádanější než všechny ostatní. Rusko není bolševickým peklem, není ani královstvím božím na zemi, nýbrž novým společenským a hospodářským útvarem. (...) Rusko je nejlepším, nejspravedlivějším a nejkulturnějším státním útvarem, jaký bylo posud možno v lidské společnosti zříditi stojícím vysoko nad všemi monarchiemi i demokratickými republikami. Sovětské Rusko vybuodovalo základnu pro nejvyšší štěstí všech, jaké jest mezi lidmi možno (...) Sláva ruské revoluci! Sláva novému lepšímu životu, který se v Rusku zrodil a který jde k nám*“ (Olbracht, 1920, str. 1–2)

Jak Říjnová revoluce ovlivnila Ivana Olbrachta, o tom svědčí i článek Rudolfa Havla v *Literárních novinách*: „*(...) si také pronikavě uvědomujeme, jak hluboký, rozhodující význam pro život, boj a umění Ivana Olbrachta měla Říjnová revoluce*“ (Havel, 1953, str. 3).

1.4. Olbrachtova cesta do sovětského Ruska

Rozhodujícím faktorem pro budoucnost společenského vývoje jsou pro Olbrachta zahraniční zkušenosti, obzvláště ze sovětského Ruska. V roce 1919 napsal článek *Jsmo připraveni?*, ve kterém vyjadřuje svůj názor na důležité internacionální zkušenosti: „*Zdá se, že bychom měli v této době horečně a jednu za druhou vysílat deputace do Ruska a informovat se, jak tam vypadají poměry a jak tam si vybuodovali či hodlají vybudovat svůj stát po zkušenostech, které za dva roky učinili; že bychom měli*

navazovat úzké styky s předáky revoluce maďarské a ptát se jich, jak oni si počínali a jaké chyby se staly“(Olbracht, 1919, str. 85).

V této době bylo velmi obtížné získat jakékoliv informace. Podle Vlastislava Hnízda podávali nejcennější informace čeští komunisté, kteří se jako první po skončení světové války vrátili do Československa. Byly však tyto informace objektivní nebo jen záměrně zkreslovaly sovětské Rusko? Například Jaroslav Handlír se po návratu seznámil s Olbrachtem, kterého doporučil za člena Komunistické strany Sovětského svazu.

Pro získání vlastních zkušeností se Olbracht rozhodl pro jednu z jeho nejdůležitějších životních etap - cestu do Ruska. Olbracht mohl odcestovat legálně jako oficiální zpravodaj², ale rozhodl se do Ruska dostat ilegálně přes Baltské státy. Na cestu, kterou si i sám financoval, se vydává s Jaroslavem Salátem a Emanuelem Vajtauerelem. Právě díky Emanuelovi Vajtauerovi lze vidět, že ne pro všechny byla cesta do sovětského Ruska rozhodujícím faktorem pro upevnění jejich komunistického přesvědčení. Vajtauer později inklinoval k národně socialistické straně a za protektorátu dokonce kolaboval s nacisty.

Tato cesta „za poznáním“ není pouze návštěvou Ruska, ale důležité bylo také podat informace o Československu a možnosti revoluce. Z tohoto důvodu v roce 1920 napsal článek *Dopis z Československa*. V dopise popisuje události, které se odehrály od října 1918 až do konce roku 1919, a připomíná i generální stávkou v říjnu 1918. Dále přikládá pozornost ohlasům Říjnové revoluce v Československu, rozebírá revoluční situaci u nás a popisuje levici, střed a pravici sociální demokracie. Také můžeme v článku nalézt charakteristiku jednotlivých politických stran v Československu společně s jejich programem a okruhem politického vlivu. V závěru autor podotýká závislost československé zahraniční politiky na zájmech kapitalistů a vnímá ji jako koloniální podřízenost. Východiskem je pro něj opět Říjnová revoluce.

„Pokud jde o hospodářskou situaci, je sice lepší než v Jugoslávii a v Polsku a daleko lepší než v Rakousku, ale celkem je stejně špatná jako všude ve střední Evropě. Nových výrobků se produkuje velmi málo. Pro podnikatele je daleko výhodnější spekulovat se surovinami, protože sami přitom vydělávají daleko více, než by získali při jejich zpracování, kdy je velmi těžké skrýt zisk před vládou, která by na něj uvalila daně.

---

²Možnost se mu naskytl dokonce dvakrát. Obě dvě nabídky odmítl : „*Jeho rozhodnutí v obou případech bylo pochopitelné. Šlo mu o to poznat vývoj socialistické revoluce a přinést z něho poučení pro naše poměry, a ne tak či onak se podílet na boji proti bolševismu*“ (Hnízdo, 1977, str. 58).

Výkonnost dělníků se také rovněž snížila, protože se nechtějí držet na to, aby si podnikatelé plnili kapsy. Mimoto celá střední Evropa je nyní majetkem kapitalistů Dohody“ (Olbracht, 1967, str. 31).

Hnízdo ve své knížce napsal, jaký význam měl tento článek pro sovětské Rusko: *„Olbrachtův Dopis z Československa je výsledkem marxistické analýzy politické situace u nás v jejich vnitřních a vnějších souvislostech. Stať nebyla pro sovětskou veřejnost jen informací o společenských poměrech v sousední zemi, ale její závěry znamenaly objektivní zhodnocení socialistické revoluce v Rusku a jejího významu pro rozvoj revolučního hnutí v Evropě“ (Hnízdo, 1977, str. 60).*

Olbracht se tedy vydává na svou cestu do Ruska 31. ledna 1920³. V polovině března se dostává do Moskvy, kde se setkává s Bohumírem Šmeralem a později spolupracuje s Československou komunistickou stranou na Rusi. Též zde studuje marxistickou literaturu, píše články o situaci v Československu a účastní se zasedání kongresu III. internacionály v Moskvě a Petrohradě.

Jak i několikrát sám prohlásil, tento půlroční pobyt byl jedním z nejlepších období jeho života. Díky vlastním zkušenostem z pobytu došlo k rozvinutí jeho revolučního přesvědčení, které pro něho mělo vždy základní význam: *„Žiji zde již déle než dva měsíce, mnohé jsem viděl a četl, o mnohém se poučil, mluvil s přáteli i nepřáteli sovětské armády a na základě zkušeností (...) vzkazují československému proletariátu toto: Co se stalo v Rusku je dobré.“ (Olbracht, 1920, str.1).*

Právě do Ruska dochází Olbrachtovi dopis od jeho matky, díky němuž můžeme vidět, jak důležitá byla pro Olbrachta rodina a jaké měla pochopení pro jeho revoluční snažení: *„Zase jsem se dala ošidit, zase věřila a důvěřovala. Nejsi v Berlíně, neřídíš noviny, ale jsi tam, kde srdce volalo i naděje, že pomůžeš popostrčit koleso, nyní již tisíciletí na celém člověčenství ležící. (...) Mapu studuji, abych věděla, kudys jel, a ohromná města vidím, kde žiješ, působíš a pomáháš cestu vyšlapávat lepší budoucnosti“ (Poloková, 1985, str. 2).* Nejspíše i tato podpora a pochopení ze strany rodiny ho vedly k přesvědčení, že jde správnou cestou a že v ní musí pokračovat.

1.5. Ivan Olbracht členem KSČ

Poznání Ruska a jeho režimu bylo pro Olbrachta obrovskou zkušeností, jež ho ovlivnila v jeho následujících letech: *„Pro Olbrachta samého se stal vztah k prvnímu*

---

³ Rusko navštívil již před tím, když byl se svým otcem na prázdninách u příbuzných.

socialistickému státu světa základním a rozhodujícím kritériem společenského pokroku“ (Hnízdo, 1977, str. 69). Aby se mohl podělit o své zkušenosti, pořádá mnoho přednášek (O proletářské kultuře, O kulturních poměrech v Rusku), kde propaguje sovětskou kulturu a politiku. Největší pozornost je věnována obzvláště hospodářským otázkám. Popisuje, jak dochází k přechodu kapitalistického hospodářství k socialistickému.

Ivan Olbracht se vrací do vlasti v říjnových dnech. V této době vrcholí rozpor v sociální demokracii a vzniká marxistická levice, která byla předstupněm pro budoucí komunistickou stranu. Sám Olbracht dochází k závěru: *„Demokracie dohrála prostě svou úlohu a demokratická republika, zrodivši se ve středu Evropy je mrtvě narozeným dítětem*“ (Hnízdo, 1977, str. 70).

21. září 1920 dochází k založení *Rudého práva*, jehož je Olbracht zakládajícím redaktorem. Ještě ve stejný den se v prostorách lidového domu shromáždilo pražské dělnictvo. Olbracht spolu se Zápotockým a Rybáčkem analyzují současnou situaci. Sny o prosperující a bohaté zemi jsou pro ně již pouze minulostí a jediné východisko vidí v přihlášení k programu III. internacionály a v realizaci revoluce. Olbracht později není pouze publicistou v redakci *Rudého práva*, ale po vzniku marxistické levicové strany se zúčastňuje různých demonstrací, schůzí apod.

„Domnívali se, že ranou, vedenou v prosinci, nás roztříští. A místo toto nás učinili ocelí. Po prosinci přišel květen a ustavení československé komunistické strany. Po květnu přišel říjen a sjednocení s revolučním komunistickým proletariátem všeho světa. A dnes tu stojíme, pevní, nepřemožitelní, bok po boku svých zahraničních bratří, a ne již v pouhé obraně, nýbrž připraveni zároveň s nimi přejíti kdekoli v útok“ (Rybák, 1954, str. 79-80). Tohle jsou podle Ivana Olbrachta důsledky neúspěšné generální stávkové v prosinci 1920⁴. Pro něj byla porážka pouze jednou z pozičních bitev mezi kapitalismem a proletariátem. Rok 1920 byl pro Olbrachta jedním z nekrušnějších a nejneproduktivnějších období vůbec. Předpokladem pro vznik KSČ byl Sjezd zástupců sociálně demokratické levice, kde byly přijaty podmínky III. internacionály. Ivan Olbracht se sjezdu zúčastnil v době, kdy byl vyslán do Hodonína na výpomoc do sociálně demokratického časopisu *Slovácko*: *„Jel jsem do Hodonína s vědomím, že prvním a snad jediným úkolem bude povzbudit zdeptané dělnické sebevědomí a přesvědčit soudruhy, že prosinec přes všechno osobní utrpení nebyl porážkou, nýbrž úspěchem, jehož význam se brzy objeví*“ (Hnízdo, 1977, str. 73).

---

⁴ Generální stávka proběhla 10. až 17. prosince 1920, během které došlo ke střetu opozice v Československé sociálně demokratické straně dělnické. Stávka však byla potlačena.

I díky Olbrachtově agitační a publicistické práci dochází v květnu roku 1921 k založení Komunistické strany Československa. Toto vnímá jako správný posun dopředu a utvrzuje ho to ve správnosti jeho cesty. Členem KSČ je dlouhých osm let, během kterých se každodenně věnuje své stranické povinnosti. Nejvýraznějším projevem stranické práce je jeho redaktorská a publicistická činnost v *Rudém právu*. Za svou publicistickou činnost a projevy na veřejnosti byl i dvakrát vězněn. Poprvé v roce 1926 v Ostravě a následně roku 1928 na Pankráci. Olbracht v této době přispívá i do jiných komunistických časopisů, novin (*Komunista*, *Reflektor*), sborníků a kalendářů.

Po založení KSČ a na počátku dvacátých let se zamýšlí nad charakteristikou a výstavbou této strany a postupně se jeho zájem přesouvá k proletářskému internacionalismu. Na III. sjezdu KSČ v roce 1925 se postavil za zrovnoprávnění národnostních menšin: „*Zdůraznil, že jedině společný boj vykořisťovaných a potlačovaných všech národností způsobí pád buržoazie a odstranění kapitalistického panství*“ (Hnízdo, 1977, str. 77). Internacionalismus patří k jeho stěžejním tématům ve třicátých letech v oblasti publicistiky i literární tvorby.

Od roku 1925 začíná v KSČ „*bolševizace*“⁵. Na konci tohoto období dochází u některých členů včetně Olbrachta k rozporu s novým vedením KSČ. Z tohoto důvodu Olbracht společně se šesti dalšími spisovateli⁶ vystupuje proti vedení strany. V nekomunistickém tisku vydávají článek, tzv. *Manifest sedmi*, ve kterém vyzývají dělníky k odporu revolučního vedení a požadují svolat mimořádný sjezd. Podle 6. kongresu Komunistické internacionály došlo k hrubému porušení disciplíny a všech šest spisovatelů bylo v březnu 1929 vyloučeno ze strany.

V *Rudém právu* se můžeme dočíst, že se Ivan Olbracht od roku 1925 nezúčastnil žádné veřejné či členské schůze. Vždy se vymluvil na svůj zdravotní stav, který mu nedovoloval mluvit.

KSČ na projev reaguje i v *Rudém právu*: „*Žádnému členu komunistické strany, ať je slavný spisovatel nebo prostý dělník, není dovoleno, aby před měšťanskou veřejností vystupoval proti straně. Autoři a inspirátoři projevu sedmi jsou si dobře vědomi, že z takového činu proti straně se vždy vyvozovaly a budou vyvozovat*

---

⁵ Bolševizace je změna politické orientace komunistických stran. „*Zaměřovala se na překonání pravicově oportunistických sociálnědemokratických pozůstatků v ideologii stran, na zrevolucionizování jejich charakteru a na jejich organizační přestavbu na základě principů demokratického centralismu*“ (Žaloudek, 2004, str. 38).

⁶ Signatáři Manifestu sedmi byli: Ivan Olbracht, Helena Malířová, Josef Hora, S. K. Neumannm, Jaroslav Seifert, Marie Majerová, Vladislav Vančura.

nejostřejší důsledky. Jsou si vědomi, že jejich čin je nejen nejhrubším porušením stranické disciplíny, která platí pro každého, nýbrž že je v pravém slova smyslu činem rozblječským. Takový čin si bere na svědomí jen ten, kdo se chce s politikou komunistické strany rozejít na celé čáře“ (Nepodepsáno, 1929, str. 1–2).

Tento počín pro Olbrachta znamená přerušování politické a publicistické činnosti, neznamená to ovšem ztrátu jeho komunistického uvědomění. Později dokonce přiznává svou chybu, což dokazuje i ve svých následujících dílech, které navazují na ideovost *Anny proletářky*.

Ve 30. letech ještě můžeme slyšet jeho politické názory, některé i v tisku komunistickém. V předvolební anketě *Haló* z roku 1935 jednoznačně prohlásil, že komunisté jsou pro něj jasnou volbou, neboť jen oni mohou zastavit nastupující fašismus. Je přesvědčen, že orientací na Sovětský svaz můžeme odvrátit fašismus a blížící se válku.

Po příchodu Němců mu bylo doporučeno odjet za hranice. Neměl však pas, a proto zvolil pobyt ve vesnici Stříbrci na Třeboňsku. Během pobytu byl členem ilegální komunistické skupiny, která spolupracovala s partyzány.

V následujícím období se začíná věnovat tvorbě překladatelské, literatury pro děti a mládež a vydává se na Podkarpatskou Rus.

2. Levicovost v díle Ivana Olbrachta

„Není umění bez tendence. Každý celý člověk něco miluje, něco nenávidí a za něco bojuje. (...) Není literatury bez tendence, ať vědomé či nevědomé“ (Olbracht, 1928, str. 385).

Olbrachtův život a jeho levicové smýšlení se odráží v celé jeho tvorbě. Ve svých prózách hájí zájmy dělnické třídy a pracujícího lidu a vystupuje proti kapitalistické morálce. Je jedním ze zakladatelů české socialistické literatury, ale především je znám jako bojovník za socialistický řád ve společnosti.

O propojenost mezi Olbrachtovým životem a dílem se můžeme dočíst i v doslovu Adamové: „*Ivan Olbracht patří mezi průkopníky socialistického realismu. Ve svých prózách zachytil takřka padesát let sociálního a politického vývoje české společnosti. Zobrazil představitele všech společenských vrstev. Postavil se v boji proti buržoazii do prvních řad dělnické třídy. Pomáhal budovat společnost nového typu. Jeho život a dílo jsou ve vzácné jednotě*“ (Adamová, 1977, str. 112-113).

Znalost rodného jazyka a láska k němu mu pomohla dosáhnout jazykového mistrovství. Jeho životní názory se během celého života měnily. Olbracht však vždy dokázal svůj jazyk těmto změnám přizpůsobit. Olbrachova díla měla v době svého vzniku schopnost vychovávat a jeho hrdinové vybízeli k následování.

2.1. Olbrachtova tvorba do roku 1918

Do rané tvorby zařazujeme díla, která Olbracht napsal ještě před první světovou válkou. Mezi díla, kterými se budeme zabývat, patří jak básně, povídky a reportáže, tak i povídkový cyklus *O zlých samotářích*.

Básnická tvorba je často opomíjená etapa Olbrachtovy literární kariéry. Jeho 13 epigramů, které kritizují pokrytectví a maloměšťáctví, byly odezvou na semilské poměry. Už i v jeho básních se objevují témata dělnické třídy a kapitalismu: „*Olbrachtovy básnické pokusy, vytvořené v samých počátcích jeho tvůrčího usilování, zcela jednoznačně manifestovaly rodící se socialistické přesvědčení budoucího umělce*“ (Hnízdo, 1977, str. 21). Už v jeho básních je patrné, že se Olbracht přiklonil na stranu proletariátu a snažil se poukázat na tehdejší těžký život dělnické třídy.

Již jedna z jeho prvotin *Rosteme* popisuje dělnictvo a jejich snahy stát se „*svobodnými*“. Olbracht zde vidí dělnickou třídu jako poddané, kteří musí otročit pro své pány a jsou spoutáni okovy. Ale i tato dělnická třída věří v sociální revoluci, která ji následně osvobodí.

*„My rostem, rostem...rostem vzhůru ze země.
Pryč s okovy! Pryč, poroby odvěká tího!
Nad vaše rostem trůny, bohy ničemné,
a v mozolných pěstích právo silnějšího“ (Olbracht, 1981, str. 336).*

Těžký život proletářů líčí i epické básně *Žena a Narození proletáře*. První zmiňovaná báseň popisuje ženu a její pracovní den v textilce. Ženu, která se navíc stará o své děti a nemá čas na nic jiného. Každý den se opakuje to stejné bez možnosti odpočinku. I v této básni se snažil Olbracht poukázat na nesvobodu dělnické třídy. Majitele textilky nezajímají soukromé záležitosti svých zaměstnanců. Důležitá je pouze práce, kterou pro něj vykonají.

*„Kdy si člověk odpočine?“ řekla...
A on dodal: „To bych věděl rád!
To je zlořečený život z pekla!“...
Ona vzdychla: „Leda v hrobě snad“ (Olbracht, 1981, str. 346).*

V cyklu *Z krkonošských melodií* se Olbracht zaměřil na své přesvědčení o nutnosti revolučního boje a následného vítězství proletariátu. Hlavními hrdiny těchto básní jsou proletářské kolektivy. Tato nezbytnost zasáhnout proti vykořisťovatelům je patrná již v první básni cyklu *Co zpíval májový průvod*. Olbracht se básní snažil poukázat na nespravedlivost a zdůraznil, že si proletariát takové zacházení nenechá líbit a přijdou si jako jedna velká rodina pro to, co jim po právu patří.

*„Pod paláců vašich okna jdeme v této chvíli
ne již prosit, jdeme žádat právem vlastní síly:
Vydejte vy nám, co jste naloupili!
Tady jsme a chceme svoje: Všechny světa statky
Dobyli jsme my a naši otcové a matky
prací, krví svou. Dejte nám je zpátky!“ (Olbracht, 1981, str. 3).*

Olbrachtovy prvotiny jsou žánrově i tematicky velice rozmanité. Ještě než začal psát své první velké romány, zaměřil se na povídky, prózy reportážního typu, epigramy, ale i drobné satiry a humoresky.

Jeho první otištěnou povídkou se staly **Dvě kapitoly románu**.⁷ Tímto debutem dal jednoznačně najevo svůj odpor k měšťáckému životu, který vyplývá z jeho celoživotního vztahu k dělnickému hnutí.

Vrah Vynikal, který zabil milence své ženy, je zproštěn viny, jelikož je podle autora nositelem společenských norem. Na druhé straně oběť, pan Berka, o němž se dozvídáme z deníkových záznamů, si život náramně užívá. Právě tato neúcta k základním lidským hodnotám a cynismus je základem Olbrachtovy kritiky měšťáctví. Berkovo znevažování života se objevuje i v jeho básni nazvané *Carpe diem*:

*„Zapři otce, odvrz matku,
Bud' dnes volná jako pták!
Zabij boha, Marji pannu,
Učinil jsem také tak“* (Olbracht, 1981, str. 21).

Další povídka, která byla otištěna v časopise *Zvon*, se nazývala **Břemeno**. Odhaluje měšťáckého člověka spoutaného penězi a popisuje vliv buržoazní společnosti na lidské city. Povídka na začátku líčí život kupce a jeho rodiny. Jejich spokojený život je ale znenadání narušen nemocí kupce, jenž je odsouzen k pomalému umírání v ústavu pro duševně nemocné. Dcera kupce dorůstá a zamiluje se do Karla, syna továrníka. Jejich svatba se ale nemůže uskutečnit, jelikož dcera nemá žádné věno. Jedinou možností jsou peníze z pojistky otce, které mohou být vyplaceny až po jeho smrti. Otec je pro ni „*břemenem*“ ničícím výhled na sňatek s milovaným mužem. Příběhem chtěl Olbracht opět poukázat na těžký život „obyčejných“ lidí, kteří museli ze zoufalství dělat věci, které by je za normálních okolností ani nenapadly.

„Ani to vám okamžitě nemohu říci. Aninka bude míti jednou věno, je to tatínkova životní pojistka. (...) „Hehe! Bohatá paní Markusová bude přece moci dát slečince dvanáct nebo patnáct tisíc zlatých? To přece nejsou žádné peníze, jeli-pravda?“ (Olbracht, 1981, str. 94).

I povídka pro děti **Historie čepice** v sobě nese Olbrachtovo socialistické smýšlení. Malému čtenáři popisuje práci jako jedinou věc, která je v životě opravdu důležitá: *„Poznal by, že i on jest členem veliké společnosti lidské a že jest jí povinen tím, co od ní přijal: práci. Práci svého povolání a schopností, která, byť zdánlivě sebenepatrnější, má pro společné blaho na váze spravedlnosti tutěž cenu jako práce*

---

⁷ Antal Stašek poslal do redakce několik synových povídek, aby ukázal práce nadaného začátečníka. Právě první z nich byla povídka *Dvě kapitoly románu*, která byla otištěna v časopise *Zvon*.

králů, vojevůdců, učenců i umělců. Neboť cena člověka neměří se dle bohatství, rodu, důstojnosti – nýbrž dle práce, kterou lidstvu odvedl. Žák druhé třídy, který se připravuje na život pilným učením abecedy a násobilky, jest mnohem zdárnějším členem lidstva než císař, který špatně vládne“ (Olbracht, 1981, str. 152).

Následně Olbracht objasnil kapitalistické vykořisťování, které si lidé prozatím nechávají líbit: *„Až jednou my všichni, kteří jsme dnes vykořisťováni, přijdeme k rozumu, dohodneme se a řekneme: Ne, tohle si nenecháme líbiti! Pak zrušíme staré řády a utvoříme nové, lepší. V našem případě se ani tak mnoho nezmění: Titíž lidé budou pěstovati bavlnu, jenže nebude bohatých Amerikánů, kteří by na ní vydělávali milióny. Nedovolíme jim toho“ (Olbracht, 1981, str. 162).*

Podává zde i výklad o mocenském uspořádání kapitalistické společnosti. Na případu prosté čepice vysvětluje, jak je možné, že čepice mající výrobní cenu vyšší než čtyři haléře se prodává za osmnáct haléřů: *„Jarda byl chytrý chlapec. Jsou-li látky a přípravy tak levné, tedy zajisté práce, která byla výrově čepice věnována, to jest, jež má tak velikou cenu! Ale i to tatínek popřel“ (Olbracht, 1981, str. 158).*

Další povídkou z rané tvorby je **Loupežník, můj přítel z mládí**. V povídce se projevuje sociální determinismus předurčující člověka k zločinnosti. Povídku můžeme chápat tak, že člověk narozený jako sirotek je předurčen k životu ve vězení a v bídě. Olbracht dává za vinu právě kapitalistické společnosti, která něco takového dopustila: *“A já bych byl si tak velmi rád našel člověka, jenž jest tímto zlem vinen, abych si s ním mohl promluvit o smutném osudu Josefa Mařasa. Jemu samotnému, synu potulného brusiče nožů, sirotkovi bez domova, bez vzdělání a bez zaměstnání, od šestnácti let již zavíranému do kriminálu, jistě ani vy viny nedáte a uznáte u něho – nu, řekněme třeba moral insanity, nebo neodolatelný nátlak, či jak se v kriminalistice všechny ty zprošťující okolnosti jmenuj“ (Olbracht, 1981, str. 194).*

V prvních reportážích, které Olbracht během svých studentských let psal, převládala témata regionální. Jasným příkladem se stala reportáž z jeho rodného kraje **Domácký průmysl v Podkrkonoší**. Ivan Olbracht zde popisuje postupný zánik domácího průmyslu v tomto kraji, který je nahrazován německými továrnami a jejich kapitálem: *„Rukodílná výroba našich hor spěje k neodvratnému zániku. Vše plyne do průmyslových závodů. Stále nově vznikajících a rostoucích. Tovární dělnictvo, opírající se o sebevědomou a pevnou organizaci, vymohlo si daleko snesitelnějších mzdových poměrů a poměrně mnohem, mnohem více volného času k zotavení než dělník rukodílný“ (Olbracht, 1981, str. 143).* Právě na této reportáži můžeme vidět, jak se

Olbrachtův život promítá do jeho tvorby. Olbracht si je sám toho vědom a v rozhovoru v časopise *Rozpravy Aventita* odpověděl: „*Již ve studentských letech jsem úzce srostl s dělnickým bojem podkrkonošských tkalců a zúčastnil se jejich velkých a těžkých stávkových bojů proti pojizerským zaměstnavatelům, hlavně proti germanisátorské firmě F. Schmitt*“ (Holas, 1928, str. 384–385).

I povídky v cyklu **O zlých samotářích** vyjadřují Olbrachtův negativní vztah k měšťanské společnosti. Jako hlavní hrdiny si vybírá vydědence společnosti, potulné komedianty a další, na kterých lze názorně ukázat, jak s nimi kapitalistický řád smývá do bídy. Prostřednictvím těchto tuláků, kteří ztělesňují protispolečenský odpor, kritizuje falešnou a pokryteckou měšťanskou morálku. Líčí, jak měšťanská společnost ničí lidské city a jak marná je revolta jedinců.

Nejlépe lze toto přesvědčení vidět na povídce *Bratr Žak*. Povídku je možné chápat jako završení vzpoury jedince proti měšťáckému světu. Žak se spolu se svým mladším bratrem Frickem, sestrou a otcem toulají po kraji jako potulní komedianty. Je patrné, že nenávisť měšťanů a tuláků je oboustranná: „*Vidíš ho, truhláře! Ráno v šest hodin vstává, v deset chodí spát. Dělá sedlákům za šesták okénka do chlévů, doškuje střechy a myslí si, kdoví kdo není. (...) Myslíš, že bych s ním měnil? Jak jsou lidé protivní a hloupi*“ (Olbracht, 1977, str. 89)

„*Kde jste to ukradli?!*“ *Křičeli na komedianty, vyháněli je nebo je ani nepouštěli dovnitř*“ (Olbracht, 1977, str. 98).

Frick se setkává s bezprávím a křivdou, když se dostane do konfliktu s Josefem Havránkem. Touha pomstít se ho provází až do doby, než ho nemilosrdně zabije. Zde vidíme, jak toto bezpráví a nenávisť měšťanské společnosti vůči tulákům dokáže zapříčinit takový čin. Tito „vydědenci“ se cítí ponížovaní, zbyteční: „*Nejde o jiného leč skoncovat s tímto ohavným, ponižujícím, špinavým životem bez cíle, s hloupým potácením po světě, které je kromě všeho ostatního také ještě zbytečné*“ (Olbracht, 1977, str. 176).

Cíl kritizovat demokracii a společnost v těchto povídkách vidí i Rudolf Havel, když ve svém článku napsal: „*První Olbrachtova prvotina knižní O zlých samotářích, která tak překvapila české čtenářstvo i kritiku (překvapila především postavami samými bouřícími se proti společnosti), která se ze svého středu vyloučila. Překvapila odvahou mluvit ve prospěch těchto vydědenců a ukázat na předstíranou demokracii a humanitu vládní společnosti*“ (Havel, 1953, str. 4).

Naopak Karel Sezima v časopise *Lumír* vytýká Olbrachtovi jeho neobjektivnost ve ztvárnění daného tématu: „*Vystihuje její hrdost a proletářské opovržení ženou, primitivní perspektivu a silně jednostrannou sociální logiku „uražených a ponížených“.* (...) *Tehdy citelně mu chybí objektivnější klid a obzíravější hledisko*“ (Sezima, 1914, str. 262).

2.2. Válečné a meziválečné období

V meziválečném období se formovalo Olbrachtovo politické smýšlení. Teprve nyní se z něj stal propagátor a hlasatel komunismu v bývalém Československu. Během této doby se vydává do Ruska, kde napsal kontroverzní reportáže *Obrazy ze soudobého Ruska*, následně vydává humoristicko – satirické povídky *Devět veselých povídek z Rakouska a republiky*, *Zamřížované zrcadlo* a v roce 1928 vydává neproblematičtější dílo *Anna proletářka*. Poté se Olbracht vydává na Podkarpatskou Rus, kde napsal díla *Hory a staletí*, *Nikola Šuhaj loupežník* aj.

2.2.1. Obrazy ze soudobého Ruska

„*Už v těchto svých reportážích Olbracht splňoval jeden z hlavních požadavků socialistického realismu: aby umělec zobrazoval skutečnost v jejich revolučním vývoji, aby prodchl své poznání a zobrazení stranickosti a svým dílem vychovával k revolučnímu socialistickému uvědomění*“ (Hnízdo 1953, str. 11).

Ivan Olbracht zasílal své reportáže spolu s dalšími črtami (např. socializace venkova, mzdový systém v Rusku) do Československa, kde vycházely časopisecky v edici *Červen*. Poté byly vydány i knižně pod názvem *Obrazy ze soudobého Ruska* a roku 1952 je přejmenoval na *Cesta za poznáním*⁸.

V prvním svazku *Obrazů* Olbracht líčí své poznatky a dojmy z Moskvy, kde byl účastníkem sjezdu Třetí internacionály. V reportážích **Revoluční ulice** a **Druhý dům rad** ukazuje situaci v Rusku bezprostředně po revoluci. Přesvědčivě zachycuje pracovní nadšení a proces znárodnění. Proletariát vidí jako zítřek světa: „*Ale za to žijí jiné vývěsní štíty. Červené a bílé. (...) Je na nich srp a kladivo uprostřed obilního věnce, stuha s nápisem: „Proletáři všech zemí, spojte se!“* (...) *Ta písmena si třeba pamatovat a těm slovům se naučit, neboť znamenají zítřek světa*“ (Olbracht, 1921, str. 8).

---

⁸ Olbracht pozměnil nejen název, ale upravil je i stylisticky a obsahově. Přepracované dílo se stalo spíše záležitostí beletristickou než výkladovou.

Revoluce je podle Olbrachta bouře, která naplnila vzduch ozonem a smetla vše zahnívajících a trouchnivých. Porevoluční Moskva je pro něj vzorem pro ostatní země Evropy. Uvádí zde mnoho příkladů, na kterých ukazuje, jak jsou zde na tom lidé lépe než v jiných zemích: „*Ulicí bujně a za smíchu přeběhl hlouček dětí, červenolících a dobře živých, jakých v západní Evropě nevidí se. (...) Ano, tváře jsou jiné než u nás. Jsou změněny. Takhle vždy nevyhlížely. Jako by z nich cosi spadlo, co na nich věky leželo, jako by se byly vykoupaly ve studnici jiné vody. Jsou svěží, jsou jasné, jsou plné důvěry v budoucnost, je v nich poznání a jistota. Zpevněly a zkrásněly*“ (Olbracht, 1921, str. 16-17).

Práci vidí jako základ proletariátu. Za práci místo peněz dostávají jídlo a ošacení. Peníze budou postupně ztrácet svou původní hodnotu, až zaniknou úplně a budou spáleny: „*Práce, práce, práce! Volá jí ulice, volá jí celé toto město, zemřelé pouze pro slepé západníky. (...) Na „Náměstí odborových organizací“, dříve Skobelevském, stojí pomník revoluce. Obelisk. Tento tvar, pevný, přísný, ostrý a do výše směřující, vyvolila si revoluce za svůj symbol. A na obelisku jest nápis: „Kdo nepracuje, ať nejí. Republika to heslo provádí*“ (Olbracht, 1921, str. 22-23).

Reportážím dodává věrohodnost tím, že zde líčí i nesnáze a problémy po revoluci, které se však brzy vyřeší. Pracující lid dostává oběd a večeri společně s přiděly potravin domů. Není toho moc, ale žít se s tím dá. Příděly se podle Olbrachta lepší každým týdnem. Olbracht i ve svých reportážích vyvrací mínění západních zemí o situaci v Rusku: „*Pravda, nadbytku není, ale o hladomoru může mluvit jen hloupý nebo zlomyslný evropský novinář a o nedostatku jen ruský člověk, vzpomínající stále na mírové poměry a zvyklý ničím nešetřiti*“ (Olbracht, 1921, str. 49).

„*Žebrák?! Je zcela slušně oděn...ale přece? Byl jsem v Moskvě připraven na hlad, drahotu, na to, že uvidím Rubensovy obrazy používané za zednické zástěry, jak o tom psaly naše noviny (jaký nesmysl!), na žebráka nikoli. (...) Před revolucí jich bývalo v Moskvě tisíce. Teď je spatříte jen ojediněle*“ (Olbracht, 1921, str. 13-14). Zde opět Olbracht popisuje, jak výrazně k lepšímu se po revoluci změnil poměry v Rusku.

V druhém svazku píše reportáž o **Vladimírovi Iljiči Leninovi** a **Angelice Balabánové**, významných představitelích socialistické revoluce.

Ivan Olbracht během svého pobytu několikrát Lenina viděl a slyšel. Reportáží, která se podobá oslavné ódě, se přibližuje čtenáři. V divadle, kde má Lenin proslov, ho Olbracht popisuje: „*Prohlížím si tohoto nejmocnějšího muže světa. Impozantní zjev? Ne. Tvář génia? Ne. Všechny jeho podobizny jsou špatné. Vkládají do jeho úzce sříznutých*

oči cosi démonického nebo sarkastického, čeho v jeho tváři není, a nařikají, že jest blondýn. Jeho nos jest trochu začervenalý a v koutcích očí jsou ostré vrásky“ (Olbracht, 1921, str. 9).

Zdůrazňuje jeho prostotu, obětavost, skromnost a nezdolnou bojovnost. Celá reportáž může být vlastně chápána jako vyprávění o zrodu kultu osobnosti. Vidí v něm jednu z nejdůležitějších postav lidských dějin, nejmocnějšího muže světa, kterému vděčí za lepší budoucnost: *„Vladimír Iljič mluví ke zlatě rudému divadlu a jeho gesta říkají: „Tak! Tak! Tak!“ Ano, stavitel! Ano, v těch pohybech jest on! Buduje nové město, tak smělého plánu, že v jeho uskutečnění nikdo nevěřil, a staví je nikoli na poušti, ale na horách trosek, kde je vše smícháno a zapečetěno, vše ve změti a spleti“ (Olbracht, 1921, str. 34).*

Olbracht si vybírá osobnosti, které se nějakým způsobem podíleli na revoluci. Na jejich příkladě dokáže nejlépe znázornit důležitost revoluce a proletariátu. Vzorným příkladem je toho i Angelika Balabánová, o které Olbracht ve své reportáži napsal: *„Celá revolučnost této ženy vyplývá z ryzí lásky. Vše je na ní pozitivní, nic negativního. Jen miluje, nenávidí je jí cizí. Její velká láska patří proletariátu a jest málo lidí, kteří by jej milovali tak vřele, jako ona. Proletariát toť vše, čím žije, cítí a myslí. „Nikdy jsem nehájila zájmy dělníků, ať již ve stávkách či politicky, aniž bych jich sama hluboce nepocítovala. Právo dělníků mi bylo vždy svaté.“ To jsou její slova“ (Olbracht, 1921, str. 50).*

Třetí a poslední svazek je otevřeným dopisem Jaroslavu Kvapilovi⁹. V dopise líčí zásady kulturní politiky v sovětském Rusku. Opět vidí kulturní převrat jako výsledek proletářské revoluce. V zemi, která je závislá na západních mocnostech, není podle něj převrat možný: *„Jak to chcete zařídit, pane Jaroslave Kvapile v „naší republice?“ Jsem sice přesvědčen, že to půjde také v Česko-Slovensku zařídit, že i „náš“ stát bude jednou mít dosti prostředků, které by věnoval kultuře a lidovýchově, ale nepůjde to ovšem v demokratické republice a tím méně v politicky zotročilé a hospodářsky vysávané kolonii dohody, jakou jsme se za poslední dva roky stali“ (Olbracht, 1921, str. 9).*

Podle Olbrachta v demokratických zemích nezbývají peníze na kulturu, protože všechny pohlty vojenští dodavatelé a lichváři. V tom je Rusko napřed oproti ostatním,

---

⁹ Jaroslav Kvapil, český básník, dramatik a režisér. Od roku 1911 do roku 1918 byl šéfem činohry Národního divadla a 1921-1928 byl ředitelem Divadla Na Vinohradech.

protože: „*Řečeno prostonárodně po rusku, „plivá“ na výdělek, plivá na peníze a plivá na Ameriku*“ (Olbracht, 1921, str. 29).

V dobové kritice můžeme například najít článek, ve kterém Josef Štefánek dává velký vliv právě Říjnové revoluci na napsání těchto reportáží: „*Cesta za poznáním – to je vlastně vyznání o síle a hloubce vlivu, který měla Říjnová revoluce na Olbrachta umělce. Olbrachtův vztah k Říjnu byl logickým pokračováním jeho dosavadního vývoje. Znamenal dosažení nové myšlenkové pevniny, rozšířil jeho zorný úhel a zaostřil pohled na společenské souvislosti*“ (Štefánek, 1957, str. 4).

2.2.2. Sedm veselých povídek z Rakouska a republiky

Jeho levicové smýšlení můžeme vidět i v díle *Bejvávalo*¹⁰. Ať už na postavě Eduarda Žáka, pasáka a policajta, prvně sloužícího v době Rakouska-Uherska a po roce 1918 i v řadách tajné policie v Československu. Olbracht v povídce satiricky vystoupil proti policejní moci buržoazního Československa. Autor chtěl poukázat, že nová československá policie se distancovala od praktik, které se prováděly v období Rakouska-Uherska, avšak sama tyto praktiky vykonávala. Kritizuje zde pokrytectví tohoto státního orgánu zasahujícího v době republiky nepoctivě proti komunistickým snahám. Jiří Opelík ve svém článku napsal: „*Soubor Devět veselých povídek z Rakouska i republiky demonstroval ve svých nejlepších číslech s otřesnou pravdivostí, jak sloupy, na nichž stálo zvětšelé rakouské mocnářství, podpírají stejně dobře i mladou republiku*“ (Opelík, 1958, str. 6).

Eduard Žák je toho příkladem. V době Rakouska-Uherska prováděl tyto nečestné praktiky ve svůj prospěch, aby získal moc a postavení: „*Ale tyto večerní lovecké procházky byly jen soukromou zábavou inspektora Žáka, jen sportovním vyražením po denní práci, neboť jeho ctižádostí i úkoly byly mnohem větší. Zločin ruských velezrádných letáků zkonstruoval on, rejdy jihoslovanských studentů v Praze vymyslel on. (...) Jeho činnost neznala mezí a vynalézavost únavy. Tohle byla právě jeho doba. Odhalovat, usvědčovat! A nebylo-li dosti přímých důkazů, dovedl je vyrábět*“ (Olbracht, 1962, str. 81). Tento bývalý udavač rakouské vlády pracuje po vzniku republiky ve službách masarykovské demokracie, kde mu jsou tyto praktiky opět vlastní. Vykonáváním nečestných metod chce znovu získat postavení, které ztratil vznikem republiky: „*Toť se ví, pane vrchní, ale já jsem si dnes myslel ještě něco jinýho. Že by*

---

¹⁰ V roce 1927 vyšlo dílo pod názvem *Devět veselých povídek z Rakouska i republiky*, ale v roce 1947 Olbracht vypustil dvě povídky. Od této doby je dílo vydáváno pod názvem *Bejvávalo - Sedm veselých povídek z Rakouska a republiky*.

bylo dobře napsat seznam osob, který mají být od bolševiků zavražděny. (...) Pak s těma pánama tam nahoře budeme moci kroutit my a jak nám se to bude štikovat“ (Olbracht, 1962, str. 91).

Povídka **Dobry soudce** je tragikomickou fraškou na tehdejší poměry v soudnictví. Engelbert Bezloja, spravedlivý a poctivý soudce, osvobodí komunistického redaktora pro nedostatek informací. Soudce je okamžitě zbaven své pozice soudce v Olomouci a je přemístěn do Beranovic. Zde si chce sáhnout na život, když se najednou v novinách objeví článek popisující ho jako nespravedlivého soudce a odpůrce komunistů: *„Běda každému, kdo se s nimi dostane do sporu, jeho pře, byť sebespravedlivější, jest předem ztracena. Ale Bezloja se neštítí ani neodpornějšího udavačství, navštěvuje opoziční schůze a podává z nich svým chleboďarcům referáty. Že za to bere úplatky přímé i ve formě darů a výher v karbanu, netřeba podotýkati“ (Olbracht, 1962, str. 129-130).* Článek si přečte sám ministr spravedlnosti, Engelberta pochválí a jmenuje ho zemským radou v Brně.

Stejně jako u předchozí povídky **Kariéra Eduarda Žáka** zde Olbracht kritizuje státní orgán. Tentokrát se zaměřil na soudnictví, které se snaží těmi nešpinavějšími způsoby potlačit komunistické hnutí. Praktiky se samozřejmě neslučují se spravedlností: *„Nepochopil jste dobu, pane kolego, nedá se nic dělat“ (Olbracht, 1962, str. 123).* Zní z úst prezidenta krajského soudu, který vysvětluje Engelbertovi důvod jeho přemístění. Olbracht tedy v povídkách zesměšňuje měšťanskou morálku a politické praktiky buržoazie, která se obává komunistického hnutí.

2.2.3. Zamřížované zrcadlo

I v dalším Olbrachtově díle¹¹ bychom mohli najít jeho levicové myšlenky. Nejlépe to můžeme pozorovat na osudech pražského zloděje. Příběhem se vrací k tématu ze své rané prózy. V povídce *Loupežník, můj přítel z mládí* je podle autora hlavní příčinou zločinnosti opět vykořisťovatelská společnost. Toto je i hlavním důvodem, proč se bývalý pekařský učedník stal zlodějem. Jako malý kluk začal pracovat v pekárně a na konci každého dne mu chybělo několik housek. Jeho mistr mu naznačil, že když mu lidé kradou housky, tak musí začít krást také: *„Hokynář ti nedovolí, abys mu počítal housky sám, a aby ses ho dohlídal, to se ho nedohlídáš, jak hází, chytí do jedné ruky místo dvou housek tři a už to je. Ty ho nehlídej, ani si ho nevsímej a okoukni se raději po krámě,*

---

¹¹ Podmětem ke vzniku *Zamřížovaného zrcadla* byl jeho dvouměsíční pobyt v ostravském vězení v roce 1928.

kde bys mu mohl co vzít! (...) Pane mistr, zase mi chybí za deset housek, ale mám tu tři krémy“ (Olbracht, 1980, str. 91).

A pak nastalo období, kdy již nechtěl krást a chtěl žít spořádaným životem. Podle Olbrachta je však zloděj doháněn k zločinu znovu a znovu. Takto policejní moc záměrně produkuje zločince k sociálním konfliktům: *„Propuštěný trestanec viděl, že se dostal do stroje pracujícího přesně a dokonale, jehož kola se už nepustí“ (Olbracht, 1980, str. 101).* Myšleno tím začarovaný kruh, ze kterého není úniku. Bývalý pekař si nachází novou práci, ale po pár měsících je propuštěn, protože se na něj chodí ptát policie. Sledování se opakuje několikrát po sobě, a proto se rozhodne, že se stane zlodějem už navždy. Loupeže vidí jako mstu společnosti: *„Mstíme se společnosti; expropriujeme měšťáky; rozkládáme stát; děláme dobrou revoluční práci. (...) Za zkažené chlapectví a umrlé milenky“ (Olbracht, 1980, str. 106).*

2.2.4. Hory a staletí

„Hory a staletí nás zasvěceně uvádějí do života a utrpení nádherné části ukrajinského národa“ (Řezáč, 1953, str. 3).

Ve 30. letech byla pro Olbrachta základním tématem Podkarpatská Rus¹². Roku 1931 se tam Olbracht vypravil a sbíral potřebné materiály pro svá díla. A jelikož se o situaci na Podkarpatské Rusi moc nevědělo, rozhodl se Olbracht pro formu reportáží, kde lze autenticky a přesvědčivě popsat, jak to tam dříve vypadalo.

První knihu Olbracht pojmenoval *Země beze jména*. Později vydání rozšířil dalšími reportážemi a knihu přejmenoval na *Hory a staletí*. Již názvem knihy *Země beze jména* a pozdějším názvem jedné z reportáží v *Hory a staletí* nám chtěl Olbracht metaforicky zdůraznit situaci v tehdejší Podkarpatské Rusi: *„Ta země jest bez jména. Či lépe řečeno, má jich příliš, aby je mohla míti. V starém Zalitavsku se jí říkalo Horní Uhry. Od prosince roku 1918, kdy Maďaři již po prohrané hře marně dávali této zemi pod Karpatami autonomii a v Budapešti vládu, ji nazývají Ruská Krajina. Oficiální název saintgermainské smlouvy jest Podkarpatská Rus“ (Olbracht, 1982, str. 62).* Podkarpatská Rus byla již po staletí závislá na Maďarsku, Rakousku a následně na Československu, a to jí zabránilo v pokroku. Olbracht v knížce dává jasně najevo, že tato *„částečná kolonizace“*, jak ji autor sám nazval, je hlavním důvodem sociální bída, negramotnosti a politického bezpráví. Právě v kolonizátorech země vidí vykořisťovatele, kteří byli tématem mnohých jeho knih z předešlých let. Předtím byli

---

¹² Podkarpatská Rus byla roku 1920 připojena k tehdejšímu Československu.

vykořisťovateli Maďaři a poté jsou to podle Olbrachta Češi: „*Nedovolíme již nečistým Chazarům, aby kořistili z ubohého rusínského lidu. Ode dneška z něho budeme kořistit sami*“ (Olbracht, 1982, str. 59).

Reportáže jsou situovány do Koločavy, která se nachází na severovýchodě země. Právě zde Olbracht poznal bídu lidí, kteří se stále živili pastevečtvím, byli negramotní a pro mnohé zima znamenala smrt. Autor v nich popisuje i národnostní složení a uvědomuje si, že pouhé dvě třetiny původních obyvatel zde žijí v područí ostatních národností a menšin. To v Olbrachtovi evokovalo vzpomínku na někdejší situaci u nás mezi Čechy a Němci. Z tohoto důvodu autor často srovnává situaci na Podkarpatské Rusi se situací, jež dříve panovala u nás, ale vykořisťovateli byli Němci: „*Jako by českou politiku vedli dvacetiletí jinoši, kteří se již nepamatují, s jakými pocity a náladami se u nás potkávaly germanizační snahy rakouských vlád*“ (Olbracht, 1982, str. 42).

Olbracht popisuje československou vládu nad Podkarpatskou Rusí, která se demokraticky pouze tváří, jako vykořisťovatelskou. Podle autora vláda schválně Rusínům odepírá nárok na vzdělání a práci. Bojí se totiž vrstvy inteligentů, která by se mohla nacionalizovat a později i s dalšími vzbouřit: „*Vláda chce čechizovat. Chce mít nad zemí věčný protektorát. A kdyby zvítězil jedině možný ruský směr a kdyby se upravila alespoň jazyková otázka školská, bylo by po čechizaci a brzy také po protektorátu. Ale za těchto jazykových, školských a politických zmatků si mohou Češi dělat, co chtějí. Proto*“ (Olbracht, 1982, str. 66).

V knížce najdeme i reportáž s názvem *Loupežníci*. Tématem reportáže se vrací ke své předchozí knížce *Nikola Šuhaj loupežník*. Autor nám zde znovu popisuje osudy Nikola Šuhaje, neohroženého loupežníka, který bohatým bere a chudým dává. Navíc přibližuje i životy dalších loupežníků, zejména Oleksa Dobruše, který: „*trestal lidskou křivdu. Byl krutý k pánům, k lidem byl milosrdný a laskavý. Bohatým bral a chudým dával! Pokud žil, páni se ho báli, stali se lepšími a chudému lidu bylo lépe*“ (Olbracht, 1982, str. 86–87). Postava loupežníka má znázorňovat revoltu vůči společnosti a touhu utištěných po spravedlnosti: „*Člověk má neukojitelnou touhu po spravedlnosti. A v sobě mnoho revolty proti řádu, který mu ji odpírá, jedno, zda z nespravedlnosti obviňuje společenské zařízení, ve kterém žije, nebo snad dokonce sám základ hmotného života*“ (Olbracht, 1982, str. 77). Loupežníci jsou: „*zhmotněním nenávisti a pomsty*“ (Olbracht, 1982, str. 78). Tímto se Olbracht vrací ke svým hrdinům ze *Zlých samotářů* bouřících se proti společnosti a toužících po spravedlnosti.

Peníze nejsou pro loupežníky důležité. Jejich cílem je naloupené peníze předat chudým. Někdy ale loupežník nepřijde jenom pro peníze, ale chce smrtí „vykořisťovatele“ odlehčit život chudým jedincům: „*Nepřišel jsem pro peníze, ale pro tvou duši, abys více nemučil lidi*“ (Olbracht, 1982, str. 82). Takové chování samozřejmě autor odmítá.

Touto krátkou reportáží se Olbracht vrací i k tématu zločinnosti, ke které je člověk dohnán vlivem sociálního prostředí. Podobně jako v povídce *Loupežník, můj přítel z mládí* Olbracht dává vinu společnosti a prostředí, ve kterém se loupežník narodil a vyrůstal: „*Nikola Šuhaj nebyl rozený zločinec, byl to jen civilizací netknutý pudový hoch, kterého doba a poměry svedly rvát se na vlastní pěst o svobodu a život*“ (Olbracht, 1982, str. 103).

Podle článku v časopise *Lumír* je Nikola Šuhaj: „*ztělesněním ochranného přírodního principu a ve svém zbojnictví představitelem národního odboje proti utiskovatelům*“ (Sezima, 1934, str. 527).

Stejný autor mu v reportážích vytkl negativní pohled na život na Pordkarpatské Rusi: „*Lid tam viděl primitivní, vysokým procentem negramotný, otužilý a trpělivý, ale nešťastný a pozbavený svobody. (...) Olbracht snad příliš snadno generalisuje a je nakloněn vidět všude jenom stín a samé zápory*“ (Sezima, 1934, str. 528).

3. Anna proletářka

„Rozmach ideový i mnohotvárnost formální, která je zřetelná i v různorodosti slovesného vyjádření nepřispívají k uměleckému umocnění, naopak oslabují umělecký účín“ (Hnízdo, 1977, str. 83).

„Síla a velikost románu *Anna proletářka* je v tom, že je celý prodchnut tím, čemu říkáme revoluční romantismus, totiž revolučním optimismem, vírou v nutné vítězství dělnické třídy“ (Buriánek, 1953, str. 13).

V roce 1925 začal vycházet časopisecky Olbrachtův román *O Anně, rusé proletářce* lišící se v mnohém od jeho předchozí tvorby. Již z těchto dvou protikladných kritik je patrné, že Olbracht opustil od svého jazykového mistrovství, uměleckosti a propracování postav. Příčinou bylo, že dílo mělo sloužit hlavně jako výchovný román, který by byl srozumitelný převážně pro lidové vrstvy. Z tohoto důvodu je Olbrachtovi vytýkána i schematičnost Toníka, který měl být hlavně vzorem pro pracující lid. Toník je popisován jako neohrožený člen strany věřící v revoluci. Dokonce ani Anna ho nedokáže zastavit, aby nešel plnit svou stranickou povinnost: „Uchopil ji pod krkem za halenu, látku sešmolil v pěsti a ženu s prsy a rameny sešněrovanými přitáhl na dvě pídě od svých očí. (...) „Nechtěj, abych se zapomněl, Ando! Viš, co je to zrádce nebo zrádkyně? Viš, co je to kontrarevolucionářka?“ (Olbracht, 1979, str. 250). Takhle Toník smýšlí o Anně, která ho nechce pustit na náměstí, kde má zrovna proběhnout revoluce. Cítí nedůvěru k bohatým, kteří jsou s ním ve straně. Nedůvěru cítí vůči poslanci Jandákovi: „Viděl jsem tvou matku v bílých rukavicích a lakových botách a tvá sestra má hedvábné šaty. (...) „A proto nemůže být otec komunista?“ „Proto.“ Student se hystericky zasmál“ (Olbracht, 1979, str. 110). Toník se nebojí zastat mladého chlapce, na kterém si zrovna vybíjí zlost jeho šéf. Jeho neohroženost spočívá v tom, že si je vědom možnosti jít za své chování do vězení, ale ani to mu nebrání v jeho odvážném počínu: „Toníkovi, jak šel deset kroků před Annou, zatrhlo rameny. Udělal několik dlouhých skoků. V mžiku stál před pánem. A prásk! Mu do obličeje. A ještě jednou: prásk! „Ty svině měšťačká!“ (...) „Plivu na vaši demokracii, ve které necháváte mučit pracující děti!“ vykřikl Toník“ (Olbracht, 1979, str. 63-64).

Naopak u Anny vidíme přerod nevinné dívky přicházející do Prahy z malé vesničky v bojovnici za práva dělnické třídy. Je to však hlavně žena, v níž rozhoduje biologická stránka a láska. To je patrné hlavně poté, co se jí narodí dítě. Teprve až v nejtěžší chvíli se rozhodne opustit své dítě a utíká za Toníkem a vstříc revoluci.

Nejlépe lze tuto proměnu vidět na konci knihy, kdy dal Olbracht do kontrastu Annu běžící vstříc revoluci a její minulost: „*Vpředu Toník a Anna. Běží a jejich kroky duní ulicí. Dopředu! Dopředu! Daleko, daleko je Annina vesnice s plechovou holubicí ulétající ze střechy do světa, s mateřídouškovými mezemi a topoly v Končinách. Daleko, daleko je Rubešova kuchyně a růžový pokojík slečny Dadly*“ (Olbracht, 1979, str. 263). Pro Annu již není rodinou pouze Toník a jejich dítě, ale i celý pracující lid: „*Anna sama nebyla. Náležela k velké rodině*“ (Olbracht, 1979, str. 121).

Pomocí vedlejších postav se Olbracht vrací k tématům z dřívější tvorby. Například pan Rubeš, u kterého Anna slouží, má představovat typického vykořisťovatele nezajímajícího se o osudy svých pracovníků: „*Nechceme dobrodiní, chceme právo!*“ *křičela žena. „Víte, kdo je můj muž? Byl pětatřicet let zedníkem u vašeho pána a u jeho otce. A teď ho váš muž vyhodil na dlažbu, protože je už starý, zedřený, revmatický a chromý a protože z něho už není co vysát. Úrazovka mu odepřela každý nárok, a když se před týdnem dobelhal na stavbu, dal ho váš muž odvést strážníkem*“ (Olbracht, 1979, str. 21). Je možné, že tento rozhovor a fakt, že se Anna dostala právě do rodiny zbohatlých Rubešů, mělo také vliv na její pozdější proměnu a opovrhování těchto lidí. Nejzásadnější vliv měl však na Annu Toník, který jí postupně během jejich vztahu vštěpoval revoluční myšlenky: „*Je-li nám lépe, dobyli nám to soudruzi, kteří byli před námi, a také trochu my sami. Ale musíme toho pro sebe a pro ty, kdo přijdou po nás, vybojovat ještě mnohém více*“ (Olbracht, 1979, str. 59–59). Ve stejném duchu probíhaly i další rozhovory.

Paní Rubešová je dokonalým příkladem přísloví „*šťěstí si za peníze nekoupíš*“. Paní stavitelová je věčně ubrečená žena v domácnosti, která neustále nadává na svůj život. Oba synové se jí zabili a dcera jí utekla pryč. Ani přemíra peněz ji nedokázala zachránit od nešťastného osudu. Paní Rubešová se se svým těžkým údělem neustále svěřuje Anně a stěžuje si: „*Ach, Anna!*“ *Milostivá klepala a pepřila. „Ach, bože, Anna!*“ *Milostivá solila. „Jaký to máte krásný život, vy, ta sprostší třída! Jak bych s vámi chtěla měnit!*“ (Olbracht, 1979, str. 121).

Postavou poslance Jandáka znázornil typ člověka, který si již zvykl na svůj blahobyt a pohodlí. Raději než aby o něj přišel, zradil svou stranu i svého syna, který ho za to nenávidí. Zároveň tím ale chtěl poukázat na praktiky, kterých se odpůrci revoluce nebojí použít. Patří mezi ně vydírání, lži a zfalšování posudku: „*To je lež! To je drzá, prostá lež!*“ *vykřikl Jandák. „Ano, také já jsem přesvědčen, že je posudek tendenční. Ale jsou*

podepsáni dva znalci, kteří za něj ručí... Víš, co by znamenalo, kdybychom jej uveřejnili?“ (Olbracht, 1979, str. 207).

Další zajímavou postavou je zde soudruh Plecítý. Soudruh představuje typ revolucionáře, který zasvětil revoluci celý svůj život. Nechápe Toníka s Annou, kteří v tak důležité době mají čas a myšlenky na lásku. A už vůbec nechápe lidi, kteří si myslí, že revoluce je o slovech a mluvení. Podle něj je potřeba činu a zbraní: *„Jdi k čertu!“ odbyl ho krasnoarmejec. „Mluvení nechte sociálním demokratům, vy jednejte! Opatřte si zbraně! Zbraně! Zbraně!“ (Olbracht, 1979, str. 92).* Zároveň je z ukázky patrné, že Olbracht v románu popsal i rozpor v sociální demokracii a postupný vznik marxistické levice: *„Většina již stála. Krystalizovaly se shluky. Ted' už bylo jasno, že tu jsou dva tábory. Nepřátelé proti nepřátelům“ (Olbracht, 1979, str. 93).*

V průběhu celé knihy lze vidět, že je Anna proletářka hlavně výchovným románem, který má vést k uvědomování prostého lidu. Autor nás svým příběhem přivádí na mnohé stranické schůze, kde se oslavuje Rusko a ruská revoluce: *„V Rusku teče proletářská krev. Za nás za všechny. Nezůstaneme jen diváky! Ukážeme se hodni toho boje! ... A Toník vykřikl: „Sláva ruské revoluci!“ (Olbracht, 1979, str. 91).* Děj Olbracht zasadil do roku 1920, kdy proběhla neúspěšná generální stávka. Pro autora však neúspěšná nebyla, jelikož chtěl hlavně poukázat na soudržnost dělnické třídy nebojící se jít proti svým protivníkům i za ceny svých životů. Pracující lid si už svou tíživou situaci nechce líbit a vzbouří se. Na ukázce jediné krátké věty lze vidět, jak moc lidé věřili v následnou revoluci a věděli, že neúspěšná stávka byla pouze začátkem: *„Té noci se narodil mladý proletář. Ne už bojovník jako jeho otec, ale příští stavitel“ (Olbracht, 1979, str. 223).* Právě díky této proměně proletariátu, který se již nebojí jít za svým, se stala Anna proletářka po roce 1948 součástí povinné četby. Román měl ukazovat, že vše, co se v minulosti dělo, se dělo ve prospěch dělnické třídy a komunistů, kteří se po roce 1948 dostali k moci.

3.1. Dvě verze Anny proletářky

„Anna Proletářka je román o českém revolučním roku 1920. Ted', když jsem jej po dvaceti pěti letech znovu pročetl a stylistky (jen stylisticky) upravoval k novému vydání, připadal jsem si jako epizodní postava z Anny proletářky, starý tkadlec Ouhrabka, kterého to také pokouší, aby za situací zcela už jiných znovu se vracel ke vzpomínkám, jak vypadal svět a mladé dělnické hnutí před padesáti lety“ (Olbracht, 1979, str. 7). Tato slova napsal Ivan Olbracht roku 1946, kdy již podruhé upravoval své

dílo *Anna proletárka* s podtitulem *Román o roku 1920*. Příběh o Anně, naivní venkovské dívce, která se změní v neohroženou revolucionářku, vycházel prvně na pokračování v časopise *Reflektor* pod názvem *O Anně, rusé proletárce*.¹³ Poprvé jej změnil do knižní podoby v roce 1928.

Všechny tři vydání se výrazně liší. Je to dáno změnou adresáta a také odlišným poselstvím, které chtěl Olbracht předat v daném období. Časopisecká verze sloužila hlavně jako výchovný román určený proletářskému čtenáři. Základem bylo napsat román srozumitelný pro lidové vrstvy a zároveň aby vychovával čtenáře k třídnímu uvědomování. Když se o dva roky později Olbracht rozhodl časopisecké vydání změnit do knižní podoby, již nebylo hlavním záměrem vychovávat. Nová verze potřebovala plnit hlavně funkci estetickou, jelikož se dostávala do rukou náročnějším čtenářům s vytríbenějšími literárními požadavky. Od toho se odvíjela i Olbrachtova snaha znáročit jednoduchost původní veze. Nově již pojmenoval názvy jednotlivých kapitol. Pro konečnou změnu se Olbracht rozhodl ihned po skončení druhé světové války. Po této úpravě se již změnil i žánr díla na historický román. Cílem již nebylo poukázat na současné a žhavé aktuality, ale podle Ludmily Lantové bylo hlavním smyslem: „ (...) návrat ke zdrojům, z nichž pramení síla třídy, ke kořenům, z nichž rostlo jejich pozdější vítězství“ (Lantová, 1979, str. 278). Tyto změny se projeví hlavně v bohatším prokreslení reality, které mělo vést k zesílení historické dokumentárnosti. I přes všechny úpravy zůstal hlavní děj neporušen.

Nejlépe lze tuto změnu adresáta a poselství zaznamenat ve vypuštění několika dlouhých a politicky zaměřených pasáží zbytečných pro současného čtenáře, které nebrání porozumění celkového textu. Ivan Olbracht ve své časopisecké verzi na sedmi stranách popisuje, co všechno předcházelo pádu Tusarovy vlády: „*Tusarova vláda podala demisi a odevzdala státní moc do rukou brněnského byrokrata Černého. A události se vyvíjely s překotnou rychlostí, nedávajíc veřejnosti kdy postihovati je a naplňující ji vzrušením. Stivín a starší vůdcové opustili budovu, a Lidový dům s tiskárnou a redakcí Práva lidu vzala do rukou dělnictvem zvolená závodní rada. List pod novým vedením ihned zahájil agitaci pro sjezd, pro III. internacionálu a proti zradě třídních zájmů*“ (Olbracht, 1926, č. 21, str. 7). V pozmeněném vydání všech 7 stran shrnul do pár vět: „*A dva měsíce trvalo vyjednávání mezi sociálně demokratickými poslanci a vládou. (...) Vláda padla. Sociální demokrat Tusar se vzdal ministerského*

---

¹³ *O Anně, rusé proletárce* vycházelo na pokračování v letech 1925-1926. S menší přestávkou vycházel Olbrachtův román v každém čísle.

předsednictví a odevzdal je starému rakouskému byrokratovi Černému, v takových věcech zkušenému již z let válečných“ (Olbracht, 1979, str. 234).

Obdobně Olbracht vynechal dlouhé úseky, které jsou koncipovány jako líčení zajatců vracejících se po dlouhé době z Ukrajiny a Ruska: *„Z Ruska a Ukrajiny se vraceli zajatci. Ještě stále přijížděli po stech i jednotlivě. Vypravovali o hrůzách občanské války a kontrarevoluce. A jejich slova zněla jinak, než zprávy novin a tiskových kanceláří. „Vesnice se dva dny bránila“, vypravoval dělník rezervista, vrátivší se z ukrajinského zajetí“ (Olbracht, 1925, č. 14, str. 5).* Vynechal i příběh listonoše Varhoula, který měl podle Olbrachta sloužit jako příklad sociální nespravedlnosti: *„Varhout bydlil v pozemku ve vlhké světničce, kde už nebylo nic než postel a židle a umíral na souchotiny. Varhout býval listonošem, ale vyhnali ho. Vykrádal za války balíčky s potravinami. (...) Rozsudek zněl na osmnáct měsíců těžkého žaláře“ (Olbracht, 1925, č. 8, str. 10).*

Všechny tyto pasáže byly vynechány záměrně. V době, kdy dílo sloužilo jako výchovný román, bylo důležité zdůraznit příběh ubohého listonoše, kterého poznamenala *„nespravedlivá buržoazie“*, nebo vracející se vojáky, kteří popsali ruský režim jako ten nejlépe fungující. Právě tyto pasáže měly vést k třídnímu uvědomování prostého lidu. Avšak dle Dagmar Mocné tyto pasáže: *„ (...) konkurují příběhu, a tím směřují k neosobnímu podání na způsob poučné brožury“ (Mocná, 1983, str. 516).* Tato snaha Olbrachta zdůvěrnit přístup k problematice proletariátu však vedla k odosobnění daného příběhu. Když Olbracht měnil původní verzi, pasáže již nebyly důležité. Kniha již sloužila hlavně jako obraz historických událostí, které se staly roku 1920.

Olbrachtovu snahu napsat výchovný román lze vidět i na vynechání pasáží, ve kterých čtenáři přibližuje Marxe a Engelse. V časopisecké verzi jsou popisováni jako otcové všech dělníků: *„Marx a Engels, dva vousatí starci, dva soudruzi a otcové všech dělníků, hleděli někam vzhůru, někam vysoko do zalouděného pruhu oblohy nad žižkovskou ulicí a Anně se v této chvíli zdály jejich obličej obzvláště chytrými“ (Olbracht, 1925, č. 22, str. 5).* Obraz, na kterém jsou Marx a Engels vyobrazeni, Olbracht personifikuje a tito *„otcové všech socialistů“* se spoluúčastní osudů Toníka a Anny: *„Byla to jiskřička naděje, která se v Anně blýskla? Ale jak zaslzenýma očima hleděla na obrazy, zdálo se jí, že Marx přimhuřuje levé oko, snad to, na kterém nosí to divné sklíčko, které mu visí na vestu a jak se chytrácky usmívá, jako by také říkal: „I neplač, soudružko, za deset minut budeš v kvartýře!“ (Olbracht, 1925, č. 23, str. 10).*

Také oba hrdinové se v původní verzi chovají tak, jako by všechna jejich rozhodnutí měla sloužit hlavně prospěchu proletariátu a strany: „*Strana potřebovala mnoho lidí a každý měl pracovat dle svých schopností. Na tyto úkoly Anna ještě nevyrostla, ale přece i ona toužila být užitečným členem dělnické rodiny. (...) Cokoli Anna učiní pro Toníka, učiní i pro stranu. A bude-li mu do běla prát prádlo a bude-li na sobě a pro něho šetřiti a povede-li mu domácnost tak, aby byl šťasten, neměl starostí a mohl věnovat volný čas a spokojenou mysl straně, bude to také dobrá práce. Takhle to Anna Toníkovi nikdy neřekla. Ale řekla mu to jinak. (...) „Toníčku, chceš-li, vezmi si mne!“ (...) Anna se zatím stala ženou“* (Olbracht, 1925, č. 20, str. 5–6). Tato pasáž je v přepracované verzi úplně vynechána a Olbracht začíná popisovat jejich společný život až větou: „*Anna už byla Toníkovou ženou*“ (Olbracht, 1979, str. 113). Něco podobného lze vidět, když Olbracht popisuje následky vraždy Emericha Bélaffyho. V upravené verzi Anna o vraždě ví: „*Ty jsi ho nezabil, že ne, Toníčku?*“ *Leknutí Toníkovo trvalo snad dvě vteřiny. A snad tři, než se na ni osopil: „Je ti ho snad líto?“ Polekala se. Položila se zas tiše naznak. Srdce bubnovalo. Byla tma. Teprve za dlouhou chvíli řekl mírně Toník: „Nezabil jsem ho“* (Olbracht, 1979, str. 178). V původním vydání Anna o vraždě neví a Toník ji to nechce říct v zájmu strany. Jediný, komu se Toník svěří, je právě předseda strany: „*Poslanec Jandák byl také jediný, komu se Toník svěřil se zavražděním Bélaffyho Imre. Ne z potřeby sdílnosti. Anně o tom nikdy nepověděl, ale ve vědomí, že by záležitost mohla být pro stranu politicky příliš vážnou, aby si ji směl podržeti sám pro sebe*“ (Olbracht, 1926, č. 7, str. 84). Přednost strany před Annou je patrná i v další vynechané pasáži. Anna má zanedlouho родit, ale i přesto ji Toník opouští. Zájem proletariátu je pro něj důležitější než soukromé záležitosti: „*Ale Toníkovy osnovy rušila Anna a nebezpečí, které se nad ní vznášelo. Odháněl od sebe Annu, teď šlo o vážnější záležitost, než jsou soukromé city, ale dařilo se mu to jen napolo. Také zavražděný Bélaffy Imre se tu mihl. Toníkova spoluúčast na zločinu a Jandákovy vědomosti o tom. Ale máchl jen rukou. Ted' byla v nebezpečí věc proletariátu! Vše ostatní přijde až potom! Rozdrtí zrádce!*“ (Olbracht, 1926, č. 14, str. 5).

Změnu z výchovného románu na román historický lze pozorovat i ve změně pásma promluvy. Z důvodu odosobnění zde autor v mnoha pasážích pozměnil přímou řeč na řeč autorskou. Tuto změnu můžeme pozorovat například v rozhovoru Toníka se studentem Jandákem: „*Brzy, brzy!*“ *mluvil student. „Také na naší ulici bude brzy svátek. Zburcujeme proletariát. A do toho! Tygří skok! Jako v Rusku. Půda jest*

připravena. A bude-li třeba přinést oběti, přineseme je s nadšením“ (Olbracht, 1925, č. 19, str. 8). V definitivní verzi Olbracht pouze naznačuje, co student Jandák říká: „Mluvil o příkladu ruských soudruhů. O Leninovi. O dokonalé periodě získávání většiny rozhodujících vrstev proletariátu. O uchvácení moci. O tygřím skoku. O svátku také na naší ulici“ (Olbracht, 1979, str. 108). Obdobně Olbracht vypustil přímou řeč soudruha Plecitého, kterou si Toník pouze domýšlí: „Ty se procházíš s děvčaty po židovských polích?“ chtěl černý krasnoarmějec říci a Toník to pochopil. „Jak můžeš, když se ruší soudruzi na smrt bijí s kontrarevolucí a uherský proletariát se topí ve vlastní krvi? S láskou si hraješ, když je tvou povinností mysliti na boj. Nebylo větší nespravedlnosti!“ (Olbracht, 1925, č. 10, str. 5). V knižní podobě je přímá řeč vynechána a zároveň autor celou pasáž výrazně zkrátil: „Práci čest!“ řekl rudý voják a v jeho jizvě a bodavém oku se mihlo cosi nehezkého a výsměšného. To máš v téhle době tolik kdy na milování? Ptal se ten přezíravý úsměv“ (Olbracht, 1979, str. 59).

Při úpravě původní verze Olbracht hojně využil i zkracování přímých řečí. V časopisecké verzi promluva Máni působí více živě a je více rozvitá: „A co mají ze svých milionu? Hrc, paňáci! Kluci se jim zabíjí a z holek jsou rajdy. Vaše stará chodí a láme rukama: „Jakživa jsem nikomu stéblo přes kříž nepřeložila... Cos to na mne, pane bože, seslal?“ Jaký pak pámbu? Jejich peníze to na ně seslaly. Ty jim zkazily děti. Dobře jí to stará Nechlebka řekla. Zalkněte se na vašich prachách, krkouni! Myslíš, že jich někdo lituje?! Víš, kolik lidí už zabil stavitel?“ (Olbracht, 1925, č. 8, str. 10). V přepracované verzi Olbracht celou část vynechal.

Nejenom přímou řeč, ale podobně Olbracht vynechává i pasáže, které jsou pro čtenáře naprosto nepotřebné. Zbytečného rozvití textu si můžeme například povšimnout při popisu, jak se zabíjí kočka: „Víš Anna, jak se zabíjí kočka? Fuj! Zvíře se láká kouskem masa do světlice, a když prolézá dveřmi, jeden dveře zavře, kočku přiskřípne, drží, a druhý ji utluče ranami klackem do hlavy. Brr! Ohavnost! Kočka má strašně tuhý život a nesnesitelně řve! Udělal to jednou v bytě svého kamaráda, Frantika Klabanova. Ale masa z ní jísti nemohl. Ne, že by nebylo dobré, ale pro to mordování a pro ty kočičí oči“ (Olbracht, 1925, č. 9, str. 10). Celkově je knižní podoba podstatně kratší, ale to jí neubírá na čtivosti a pochopení celkového děje.

Dle Dagmar Mocné časopisecká verze neměla pouze funkci agitační, ale můžeme zde nalézt i prvky z triviálních žánrů, zejména pak ženského románu, které již nejsou tak znatelné v knižní podobě: „Jak vidno, původní verze Anny proletářky nebyla jen zbeletrizovaným školením z marxismu. Olbracht zjevně chtěl, aby si odběratel

Reflektoru skutečně počel. Olbrachtův pokus o vytvoření proletářského románu za pomoci žánrových klíčů z okraje literatury (vedle zamilovaného románu tu aktualizoval také schémata dobrodružné kriminální četby) byl součástí obecnějších tendencí v kultuře 20. let“ (Mocná, 1996, str. 129).

Prvky **kriminální četby** Olbracht použil při vraždě Emericha Bélaffyho. V původní verzi autor detailně popsal průběh vraždy a následně čtenáři nastínil oběť i místo činu: *„Přehodil koberec, na němž spoutaný ležel, přes jeho hlavu a udeřil čepelí. Udeřil ještě dvakrát, čtyřikrát, pětkrát, mnohokrát. Cítil, jak se pod měkkým kobercem tříští lebeční kost na padrť. (...) Před odchodem se ještě poohlédl po popraveném. Bylo vidět jen nohy, spoutané bílým prádlem, a část břicha. Ostatní tělo bylo zahaleno zmuchlaným kobercem. Tam, kde prve bil sekerou, byl koberec prosáklý krví. A velká kaluž černě rudé krve byla na zemi a záhybem koberce stekla až k nohám a vpila se do košile, již byly svázaný“ (Olbracht, 1926, č. 5, str. 76).* Při přepracování do knižní podoby se již Olbracht snažil zaměřit hlavně na psychologii vraha: *„Přehodil Bélaffymu přes hlavu cíp koberce a zabil ho. Stál unaven, ale vzpřímený. Nevěděl ani, kdy mu z malátné ruky vypadla sekerka. A jak měl přivřeny oči a jak se mírně kolísal, zdálo se mu, že stojí na rybářském člunu a ten že jo nese do dunajské zátočiny. (...) Došel k posteli a padl na ni. Byla ještě teplá. Zavřel oči. Jen na chvíli. Pak vstal a umyl se. (...) Při odchodu překročil kaluž krve, necitě hrůzy“ (Olbracht, 1979, str. 161–162).*

Znaky **ženského románu**, kterými se Olbracht snaží působit na city, jsou znatelné již z prvního loučení Toníka a Anny: *„Přijdu! Dobrou noc, Toníčku!“ A pověsila se mi na krk, přitiskla se na něho nadry a zesílila pevnost v jeho polibku, až se její zuby dotkly jeho a slabounce zacvakaly. „Dobrou noc, Aničko, přijď!“ (Olbracht, 1925, č. 10, str. 6).*

Je vidět, že se Olbracht snažil tyto sentimentální pasáže v knižní podobě vypustit: *„Toníčku!“ A chytila ho za obě paže. „Toníčku!“ (...) Posadil ji do vozu a díval se, jak odjíždí“ (Olbracht, 1979, str. 69).* Tutéž situaci líčí v původní verzi následovně: *„Toníčku!, Vykřikla to, běžela k němu a neohlížeje se na ulici a lidi, padla mu okolo krku: „Toníčku!“ (...) Posadil ji do vozu a když se ten rozjel, hleděl za ní a usmíval se. A Anna znovu viděla, jak jest krásný“ (Olbracht, 1925, č. 11, str. 11).*

Na druhou stranu Olbracht přidal do knižní podoby pasáže přibližující postavu studenta Jandáka: *„U jiného stolu, dále vpředu, seděl, obrácen k Anně profilem, mladý, rusý hoch. Byl oblečen lépe než ostatní a měl téměř dívčí tvář. Již prve se několikrát po Anně ohlédl a teď se na ni zadíval celýma očima a pohledem dlouhým, který nemohla*

nepozorovat. Ale v chlapcových očích nebyla vtíravost, jen zalíbení“ (Olbracht, 1979, str. 18). V původní podobě Jandák vystupuje pouze jako další člen strany, syn poslance Jandáka: *„Když vycházeli branou ze zahrady do dvora, dohonil je student Jandák, syn poslancův, týž, kterého v průvodu Plecitého potkala Anna s Toníkem tehdy u smetiště na rozhraní Židovských pecí*“ (Olbracht, 1925, č. 18, str. 10). Student Jandák Annu tajně miluje a Anna o jeho náklonnosti ví: *„Práci čest!*“ *řekl měkce Jarda Jandáků a jeho modré oči, jak se při spatření Anny náhle radostně rozzářily, nespustily se jejího obličej, dokud nepřešel. Také Anna se začervenala. Neboť cítila, jak ji Jarouš Jandáků pohladil po tváři a po vlasech. S něhou, v níž bylo stejně tichého obdivu jako nesmělosti*“ (Olbracht, 1979, str. 59). Jandákovu nenaplněnou lásku můžeme vidět i v mnoha dalších pasážích, které jsou v původní verzi vynechány: *„Ale student byl pln Anny. Pln smutku z ní. Políbení na Václavském náměstí ještě bolelo. Cítil dosud Anninu dlaň a rozuměl jí. Bylo mu stydno*“ (Olbracht, 1979, str. 108). Tímto by se dalo říci, že Olbrachtova snaha vypustit z původní verze prky ženského románu nebyla tak úplně naplněna. Dokonce do knižní podoby přidal i prvky nové.

Pochopitelně dochází i k celkové modernizaci finálního textu. O těchto jazykových změnách napsal T. Svatopluk ve svém článku: *„Po stránce čistě jazykové vidíme, jak se Olbracht, jazykově stále se vzdělávající, vyrovnává se současnou jazykovou normou (chápanou ovšem pružně, nestrnule), jak se zbavuje nefunkčních a zastaralých a zastarávajících výrazů, ale zároveň opravuje skutečné jazykové omyly. Pro dnešní autory je velmi poučné sledovat, jak se Olbracht soustavně zbavuje přežitých slohových zvyklostí, zbytečné ozdobnosti, otrělých obrátů a frází a těžkopádností a jak usiluje o výraz oprostěnější, výstižnější a konkrétnější*“ (Svatopluk, 1962, str. 4). Změny se objevují především v odstraňování přechodníků: *„Tahali ho ze stolu dolů a ženy na něho dorážely, nadávajíce mu*“ (Olbracht, 1925, č. 15, str. 4). *„Tahali ho dolů a ženy mu nadávaly*“ (Olbracht, 1979, str. 93). Dále zde najdeme změny hláskových podob slova (*plamének místo plamínek*), využívání mluveného jazyka (*několikrát místo několikráte, už místo již*) a hlavně dochází ke zjednodušení: *„Zamračil se*“ (Olbracht, 1979, str. 176). *„Jeho čelo se zamračilo*“ (Olbracht, 1926, č. 6, str. 7). Dále zde Olbracht upouští od detailů, které nejsou důležité: *„Anna si vzpomíná na ošklivý výstup*“ (Olbracht, 1979, str. 20). *„Anna si pamatuje na výstup, který jí hluboko otrásl*“ (Olbracht, 1925, č. 3, str. 4). A vynechává i detaily logicky vyplývající ze souvislosti: *„Cizí žena hodila v půlkruhu po salónu očima a ty se proměnily ve dva vrhače plamenů*“ (Olbracht, 1979, str. 22). *Cizí žena hodila po salónu očima a ty se proměnily*

ve dva vrhače plamenů, které spalovaly vše, čeho se dotkly“ (Olbracht, 1925, č. 3, str. 5). V pozmeněné verzi se objevuje i méně vulgarismů: „*Pojď, nerozčiluj se a nešpiň se s ní!*“ (Olbracht, 1979, str. 71). „*Pojď, nerozčiluj se a nešpiň se s ní, s děvkou*“ (Olbracht, 1925, č. 12, str. 6). Autor provádí i zásahy do charakteristiky, když na mnoha místech popisuje Annu jako dívku s *rudými* vlasy, zatímco v knižní verzi je popisována jako dívka s *plavými* vlasy a modrýma očima.

Není pochyb, že v době svého vzniku měl román velký ohlas, jelikož vznikl v období silící podpory komunistické strany. Jak moc důležité bylo dílo pro komunistický režim, o tom svědčí i fakt, že po roce 1948 se Anna proletárka zařadila do seznamu povinné četby. S postupem času však popularita postupně upadala a po roce 1989 byl tento původně agitační román zastíněn jinými Olbrachtovými díly.

Že bylo hlavním Olbrachtovým cílem napsat výchovný román, lze pozorovat i z dobových kritik. Nestranní kritici vytkli Olbrachtovi schematičnost, opuštění od psychologie postav a celkového uměleckého zpracování románu, čímž se mohl Olbracht pyšnit ve svých předchozích dílech. Jedním z těchto kritiků byl i Bedřich Václavek, který píše o nedostacích v románu: „*Toto schematizování je prvním nedostatkem Olbrachtova proletářského románu. Ale i celé líčení proletariátu je takové, že se z něho veliký, synthetický obraz nemohl podařiti. (...) Anna proletárka je pokus o románovou synthesu s platformy někdejších politických povídek Olbrachtových, a jako ony trpí i tento román trochu přizemním realismem detailu, který nedovoluje životnímu sklenutí v dobový mythus*“ (Václavek, 1950, str. 79–80). O nedostatečném vykreslení postav a opuštění od uměleckých prostředků píše ve svém článku Pavel Fraenkl: „*Ale rozvoj Anin, ani jej nenadálá a nezdůvodněná metamorfosa od Anny-matky k Anně-proletárce není dost zřetelně vykreslena, ačkoliv právě zde měl Ivan Olbracht ukázat své umění povahokresebné. (...) Dva světy, prostírající se mezi válečným Olbrachtovým románem se silným zřetelem k citové problematice uměleckého světa a mezi proletářských příběhem současným, odvádějícím autora k lidové primitivnosti názorové i k zjednodušení a okleštění tvarových výbojů, jichž získal dříve, ukazují, kterak právě proletářská víra Ivana Olbrachta to byla, jež mu dovolila, aby se mnohého – ryze uměleckého – dobrovolně vzdal a mnohé – básnický méněcenné – v povinnostech třídní kázně přijal*“ (Fraenkl, 1929, str. 107, 109).

Dokonce i levicově orientovaná Marie Pujmanová o jeho románu napsala: „*Je to „svazek jakoby ušitý horkou jehlou*“. *Jisto je, že jednotlivé části nejsou vyváženy, že román zůstal polotovarem*“ (Jungmann, 1962, str. 5).

Na rozdíl od objektivních kritik Václav Řezáč v *Rudém právu* tento román vyzdvihl a viděl ho jako jeden z nejlepších románů, které byly v daném období napsány: „*A přece to byla kniha, která daleko předstihla svou dobu. Všechno v ní bylo nové a nebyvalé, vzrušená, a přece přesná řeč, spojení neúprosného kritického postoje s revolučním pathosem. Vytvořila typ bojujícího proletáře v době, kdy bylo třeba, aby síla těchto bojovníků se kalila v ocel. Stala se předzvěstí příštího vývoje české literatury*“ (Řezáč, 1953, str. 3).

Závěr

Bakalářská práce měla za úkol interpretovat tvorbu Ivana Olbrachta v intencích jeho levicového smýšlení a vztahu ke komunismu.

Cílem bakalářské práce bylo podat zásadní fakta z Olbrachtova života mající vliv na formování jeho levicového přesvědčení. Dále následovala analýza vybraných děl, kde se jeho levicovost projevuje nejvíce. Hlavním cílem byla analýza a konfrontace časopiseckého a knižního vydání románu *Anna proletárka* s ohledem na ideologickou stránku.

Práce byla rozdělena do tří kapitol. V první kapitole jsme se zabývali životem Ivana Olbrachta, který jeho tvorbu velice ovlivnil. Seznámili jsme se s jeho krajem, jenž byl pro Olbrachta inspirací, a jeho rodinou podporující ho v jeho práci. Jak jsme zjistili, důležitá pro Olbrachta byla i Velká říjnová revoluce, která ho utvrdila v jeho přesvědčení. Obezámili jsme se také s jeho cestou do Ruska. Rusko se pro něj stalo ideální zemí, ze které si ostatní státy mají vzít příklad. V sovětském Rusku neviděl pouze bídu a hlad, viděl hlavně nový a prosperující stát, ve kterém viděl budoucnost. V poslední kapitole jsme se zaměřili na etapu života spojenou s jeho činností v KSČ. I když ho komunisté ze strany vyloučili, nezměnilo to nic na jeho levicovém smýšlení a bojovníkem za práva proletariátu zůstal i nadále.

V následující kapitole jsme rozebírali vybraná díla. Zaměřili jsme se na levicovost v Olbrachtových dílech a jakým způsobem se v nich projevuje. Zjistili jsme, že všechna vybraná díla jsou nějakým způsobem levicově orientovaná. Olbracht v dílech kritizuje měšťanskou morálku, bojuje za práva dělnické třídy a tvrdě vystupuje proti „vykořisťovatelům“. V pozdějších dílech se vrací ke svým tématům z dřívějších let, která spojil s národnostní otázkou na Podkarpatské Rusi.

V poslední kapitole bylo naším cílem zaměřit se na Olbrachtův román *Anna proletárka*. Prvně jsme si na jednotlivých postavách ukázali, jak se v románu projevuje Olbrachtovo levicové smýšlení. V podkapitole jsme se následně přesunuli ke komparaci časopiseckého a knižního vydání *Anny proletárky*, které se v mnohém liší. Zjistili jsme, že příběh *Anny proletárky* se měnil současně se změnou adresáta a poselství, které v dané době román nesl. Tato změna zapříčinila i změnu z výchovného románu na román historický. Časopisecká verze měla sloužit k třídnímu uvědomování prostého lidu. Autor v přepracované verzi vynechal mnoho pasáží, změnil pásmo promluvy a

vynechal některé prvky z ženského románu. Zároveň jsme si na dobových kritikách ukázali, v čem byla viděna hlavní síla časopiseckého vydání románu a co naopak musel autor vynechat, aby se podřídil poselství a adresátovi daného románu.

Na závěr tedy podotýkáme, že je Ivan Olbracht oprávněně jeden z nejvýznamnějších spisovatelů 20. století, který zasvětil celý svůj život boji proti kapitalismu a stavěl se na stranu proletariátu.

Použitá literatura a prameny

ADAMOVIČ, Lenka. *Ivan Olbracht*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1977.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Avantgarda známá a neznámá. Generační diskuze*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1970.

BURIÁNEK, František. *Průkopníci socialistického realismu v české próze: (I. Olbracht - M. Majerová - M. Pujmanová)*. Praha: Orbis, 1953.

DROZDA, Miroslav. *Boj KSR(b) o sovětskou literaturu a jeho ohlasu u nás*. 1. vyd. Praha: Svět sovětu, 1955.

FRANEKL, Pavel. *Proletářská víra Ivana Olbrachta*. Sever a východ, 1929, č. 5.

HAVEL, Rudolf, ed. *Národní umělec Ivan Olbracht*. Praha: Československý spisovatel, 1956.

HNÍZDO, Vlastislav. *Ivan Olbracht*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1977.

HOLAS, Miloš. *U Ivana Olbrachta – rozhovor*. Rozpravy Aventina, 1928, č. 4.

Ivan Olbracht: osobnost, dílo, inspirace: sborník ze semináře konaného v aule semilského Gymnázia I. Olbrachta 27. března 2002. Semily: Gymnázium Ivana Olbrachta, 2003. 84 s. ISBN 80-239-3184-9.

JUNGMANN, Milan. *Ivan Olbracht, básnivý epik*. Literární noviny, 1962, roč. 11, č. 1.

LANTOVÁ, Ludmila. Doslov. In: OLBRACHT, Ivan. *Anna proletářka: Román o roku 1920*. 16. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1979.

MOCNÁ, Dagmar. *Anna Proletářka v proměnách adresáta*. Česká literatura: časopis pro literární vědu, 1983, roč. 31, č. 6.

MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1996. ISBN 8071850756.

NEJTEK, Vilém. *Ivan Olbracht...proniknout k hořké podstatě života*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

NEPODEPSÁNO. *Projev sedmi*. Rudé právo, 1929, r. 10, č. 73.

- NOSEK, Miloslav. *Ivan Olbracht: Bibliografie. 2, Soupis literatury o životě a díle*. 1. vyd. Hradec Králové: Orbis, 1982.
- OLBRACHT, Ivan. *Anna proletárka*. Reflektor, 1925.
- OLBRACHT, Ivan. *Anna proletárka*. Reflektor, 1926.
- OLBRACHT, Ivan. *Anna proletárka: Román o roku 1920*. 16. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1979.
- OLBRACHT, Ivan. *Bejvávalo: 7 veselých povídek z Rakouska i republiky*. 6. vyd. Praha: Naše vojsko, 1962.
- OLBRACHT, Ivan. *Cesta za poznáním: Země Sovětů roku dvacátého*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1976.
- OLBRACHT, Ivan. *Československému proletariátu*. Sociální demokrat, 1920, roč. 2, č. 17.
- OLBRACHT, Ivan. *Dopis z Československa*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967.
- OLBRACHT, Ivan. *Hory a staletí*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1982.
- OLBRACHT, Ivan. *Jsme připraveni?* Akademie, 1919, roč. 14, č. 2.
- OLBRACHT, Ivan, ed. *Spisovatelé třicet let pod praporem Komunistické strany Československa 1921-1951*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1951.
- OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska*. Praha: Fr. Borový, 1920.
- OLBRACHT, Ivan. *O zlých samotářích*. 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977.
- OLBRACHT, Ivan. *První prózy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1954.
- OLBRACHT, Ivan. *Zač vděčím Ruské proletářské revoluci*. Tvorba, 1949, roč. 18, č. 44.
- OLBRACHT, Ivan. *Zamřížované zrcadlo*. 7. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980.
- OLBRACHT, Ivan. *Z rané tvorby*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1981.

- ONDRA, Jaroslav. *Ivan Olbracht: Průřez životem a dílem*. Bruntál, 1982.
- OPELÍK, Jiří. *Olbrachtovský medailón*. Literární noviny, 1958, č. 2.
- PÍŠA, Antonín, Matěj. Doslov. In: OLBRACHT, Ivan. *První prózy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1954.
- POHORSKÝ, Miloš. *Ivan Olbracht*. Praha: Československý spisovatel, 1972.
- POLOKOVÁ, Pavla. *Ivan Olbracht: (Metod. materiál k besedě)*. Bruntál, 1985.
- RYBÁK, Josef. *S orlími křídly*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1954.
- ŘEZÁČ, Václav. *Tvůrce a bojovník. Ivan Olbracht – nekrolog*. Rudé právo, 4.1.1953.
- SEZIMA, Karel. *Menší próza. Ivan Olbracht: Hory a staletí*. Lumír, 1934 – 1935, č. 9 – 10.
- SEZIMA, Karel. *Z nové české beletrie. Ivan Olbracht: O zlých samotářiích*. Lumír, 1913 – 1914, č. 6.
- ŠTEFÁNEK, Josef. *Ivan Olbracht a Říjnová revoluce*. Literární noviny, 1953, č. 2.
- ŠTEFÁNEK, Josef. *Umělcova cesta za poznáním. Olbrachtův vztah k SSSR*. Literární noviny, 1957, č. 43.
- VÁCLAVEK, Bedřich. *Tvorbou k realitě*. 3. vyd. Praha: Svoboda, 1950.
- ŽALOUDEK, Karel a HULICIUS, Eduard. *Encyklopedie politiky*. 3. vyd. Praha: Libri, 2004.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Petra Martináková
Katedra:	Katedra Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Ivan Olbracht jako ideologický spisovatel
Název v angličtině:	Ivan Olbracht as an ideological writer
Anotace práce:	Bakalářská práce má za úkol interpretovat tvorbu Ivana Olbrachta v intencích jeho levicového smýšlení a vztahu ke komunismu. Cílem je podat zásadní informace z Olbrachtova života, které ovlivnily jeho levicové přesvědčení. Práce se věnuje také analýzou vybraných děl, ve kterých se jeho levicovost projevuje nejvíce. Hlavní cíl spočívá v analýze a konfrontaci časopiseckého a knižního vydání románu Anna proletářka s ohledem na ideologickou stránku.
Klíčová slova:	Ivan Olbracht, socialistický realismus, levicovost, Anna proletářka, O Anně, rusé proletářce, proletářská próza
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis aims to introduce Ivan Olbracht and his leftist motives in selected works. The aim of the thesis is to give essential facts about Olbracht's life, which influenced his leftist way of thinking. The thesis is also concerned with analysis of the selected works, in which are the leftist motives the most noticeable. The main aim of this bachelor thesis is to compare and analyze book and magazine publication of Anna proletářka with respect to its ideological point of view.
Klíčová slova v angličtině:	Ivan Olbracht, socialistic realism, leftist, Anna proletářka, O Anně, rusé proletářce, proletarian poetry
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	45 stran
Jazyk práce:	Český jazyk